

● **Ιστορία της κοινότητας.** Οι Έλληνες στην Τεργέστη από τις αρχές του 18ου αιώνα έως σήμερα

● **Έντονη οικονομική δραστηριότητα.** Οι Έλληνες της Τεργέστης διέπρεψαν στο εμπόριο, τη βιομηχανία και τις ασφάλειες.

● **Η ελληνική παρουσία συνεχίζεται...** Η κοινότητα εξακολουθεί πάντα να συμμετέχει ενεργητικά στην πορεία της ιστορικής πολιτείας.

● **Ο ορθόδοξος ναός του Αγίου Νικολάου.** Μονόκλιτη βασιλική αρχικά, διαμορφώθηκε αργότερα με νεοκλασική μορφή και δύο κωδωνοστάσια.

● **Το αρχείο της κοινότητας.** Το πληροφοριακό υλικό και η οργάνωσή του επιτρέπουν την άντληση πολύτιμων ιστορικών στοιχείων.

● **Η βιβλιοθήκη της κοινότητας.** Βιβλία με κλασική φιλολογία, βυζαντινή, νεοελληνική, ευρωπαϊκή και σπάνια χειρόγραφα.

● **Ο ελληνικός Τύπος.** Σημαντικοί λόγιοι και δημοσιογράφοι κάλυψαν επάξια την προσφορά του στους Έλληνες ομογενείς τους.

● **Τα τρία ελληνικά μουσεία.** Περιλαμβάνουν αξιολογικά έργα τέχνης, ζωγραφικούς πίνακες, χαρτες, χειρόγραφα και γλυπτά.

● **Οι Έλληνες και ο Τζέιμς Τζόις.** Η Τεργέστη και οι άνθρωποι της ελληνικής παροικίας επέδρασαν στο έργο του Ιρλανδού συγγραφέα.

● **Ο χαρακτήρας της πόλης.** Το επιχειρηματικό πνεύμα των Τριεστίνων δεν τους εμπόδισε να αναπτύξουν αξιοθαύμαστη πνευματική ζωή.

Εξώφυλλο: Τεργέστη, Reua vecchia, λάδι, 1939. Έργο του ζωγράφου Καίσαρα Σοφιανόπουλου (1889-1968).

Υπεύθυνος «Επτά Ημερών»:
ΒΗΣ. ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Ιστορία της Κοινότητας

Οι Έλληνες στην Τεργέστη από τις αρχές του 18ου αιώνα έως σήμερα

Σχέδιο της Τεργέστης με υπόδειξη του Κ. Ντοναντόνι, που προστέθηκε στο σχέδιο του Πόρτο Φράνκο, 1718.

Της **Ολγας Κατσαρδής - Hering**

Επικ. καθηγήτριας Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο ΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ταξιδιώτης, πραγματοποιώντας με το ferry-boat το ταξίδι Πάτρα - Τεργέστη, ακολουθεί τον ανιχνευτικό πλου των πρώτων Μεσολογιστών, Κεφαλλονιτών, Πελοποννησίων των αρχών του 18ου αιώνα. Πλησιάζοντας στο τέρμα του αντικρίζει να δεσπόζουν στην επιβλητική παραλία του λιμανιού το Palazzo Carciotti (Καρτσιώτη) το κτίριο της ελληνικής κοινότητας και δίπλα του τον ελληνορθόδοξο ναό της Αγίας Τριάδας και του Αγίου Νικολάου. Πιο πέρα ανοίγεται το κανάλι και στις όχθες του επιβάλλονται ο καθολικός ναός του Αγίου Αντωνίου και ο σερβικός ορθόδοξος ναός του Αγίου Σπυρίδωνα.

Η Piazza Tommaseo, το Επαρχιακό Διοικητήριο, το παλιό κτίριο του Lloyd Triestino, δεξιά και αριστερά από τη μεγάλη απέριτη piazza Unita d' Italia που την περιβάλλουν το Δημαρχείο και το κτίριο των Γενικών Ασφαλειών Τεργέστης (Assicurazioni Generali) το παλιό δηλαδή οίκημα του Νικόλαου Στρατί (casa Strati) που οικοδομήθηκε το 1824, όλα μαζί

συμπληρώνουν την αρχοντική όψη της παραλίας.

Ο κοσμοπολιτισμός της Τεργέστης, που σ' ορισμένα μεγέθη μπορούμε να δεχθούμε ότι η χαρακτηριστική ακόμη, εντυπωσιάζει ήδη από τη θέαση των κτιρίων. Ο υποψιασμένος για το πλούσιο παρελθόν της πόλης ταξιδιώτης μπορεί σύντομα να προσανατολιστεί και ανακαλύψει τις γωνιές που τον οδηγούν στη γένεση και

Επιμέλεια αφιερώματος:
Κ.ΣΤΗΣ ΒΑΤΙΚΙ-ΤΗΣ

εξέλιξη του λιμανιού από το 1719, όταν ο αυτοκράτορας Κάρολος ο ΣΤ' το κήρυξε μαζί με το Φιούμε (Rijeka) ως ελεύθερο λιμάνι. Στους πρόποδες του λόφου του San Giusto (όπου και η μεσαιωνική πόλη) κτίστηκε, επί αυτοκράτειρας Μαρίας Θηρεσίας, ύστερα από προσχώσεις των αλυκών, ο πυρήνας της νέας πόλης που επεκτάθηκε σιγά - σιγά περιβάλλοντας το λιμάνι.

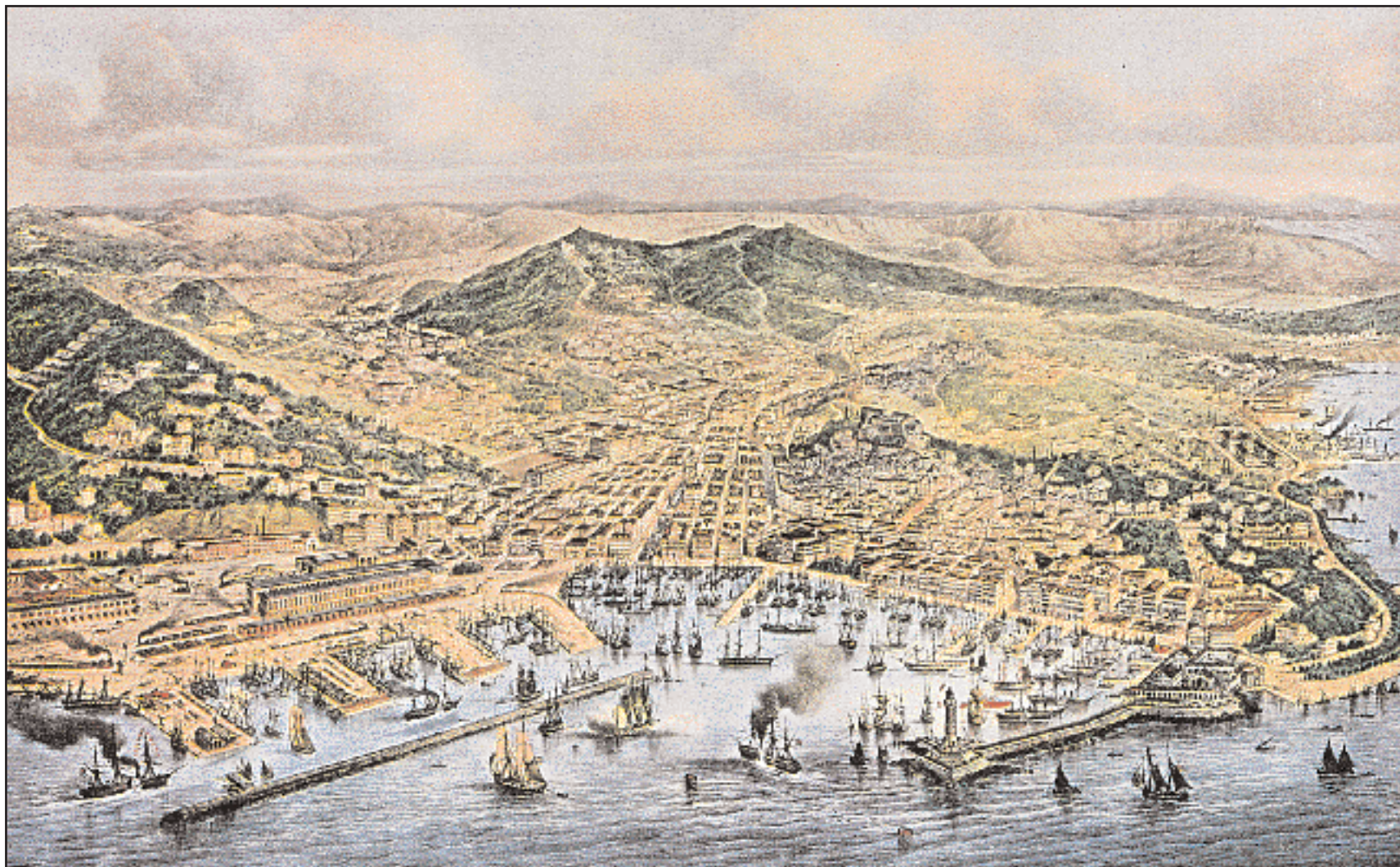
Νέα εγκατάσταση

Σ' αυτή τη νέα πόλη (citta nuova) κλήθηκαν να κατοικήσουν και οι Έλληνες μαζί με άλλους ξένους,

που το οικονομικό συμφέρον τους προκαλούσε να μεταφέρουν ή επεκτείνουν τις επιχειρήσεις τους στο νέο, ανταγωνιστικό προς τη φθίνουσα Βενετία, βορειοαδριατικό λιμάνι. Έλληνες, Σέρβοι, Εβραίοι, Γάλλοι, Γερμανοί, Ολλανδοί και φυσικά Αυστριακοί και Ιταλοί από άλλες περιοχές της Χερσονήσου συναποτελέσαν την κοσμοπολίτικη τεργεστίνικη κοινωνία που επέβαλε και υποβάλλει στους κατοίκους της μια ξεχωριστή συνειδησιακή σχέση ταυτότητας, αυτό που θα χαρακτήριζε ο ιστορικός της Attilio Tamargo: «Triestinita».

Μετά τη συνθήκη του Passarowitz (1718) (ανάμεσα στους Οθωμανούς και τους Αψβούργους) η Αυστρία θα συναποτελούσε βαθμιαία ρυθμιστικό παράγοντα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Σειρά οικονομικών μέτρων που έλαβαν οι Αυστριακοί αυτοκράτορες το 18ο αι. αποσκοπούσαν στο να δημιουργήσουν την Αυστρία ως οικονομική ανταγωνιστική δύναμη τόσο στο χερσαίο όσο και στο ναυτικό εμπόριο. Για το σκοπό αυτό εξέδιδαν διατάγματα που προκαλούσαν το ενδιαφέρον των ξένων εμπόρων να

Συνέχεια στην 4η σελίδα

Η Τεργέστη στα 1880. Διακρίνονται τα έργα του νέου λιμανιού που είχαν αρχίσει το 1868.

Η Τεργέστη από τη θάλασσα κατά τα μέσα του 19ου αιώνα.

Το Μέγαρο Καρτσιότι στην Τεργέστη κατά τα μέσα του περασμένου αιώνα.

Συνέχεια από την 2η σελίδα

εμπορεύονται με δασμολογικές διευκολύνσεις (και αυτό ίσχυε κυρίως για τους κατοίκους της Βαλκανικής, υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) ή να εγκαθίστανται στους καίριους εμπορικούς σταθμούς των παράλιων και ηπειρωτικών χωρών της.

Το 1751, ύστερα από παράλληλες προσπάθειες Ελλήνων και Σέρβων («Ιλλυριών») η Μαρία Θηρεσία εξέδωσε το διάταγμα των προνομίων

για τους ορθόδοξους προκειμένου να εγκατασταθούν και ιδρύσουν εκκλησία και κοινότητα στην Τεργέστη. Το διάταγμα αναφερόταν στους Greci, Griechen με τη θρησκευτική σημασία του όρου, όπως θα φαινόταν αργότερα, και όχι με το εθνικό περιεχόμενο. Τα 30 πρώτα χρόνια της κοινοτικής συμβίωσης Ελλήνων και Σέρβων πέρασαν από το στάδιο της σύμπνοιας, προκειμένου να αντιμετωπιστούν από κοινού τα υπερβολικά, για τους 150

περίπου ορθόδοξους παροίκους της δεκαετίας του 1750, έξοδα της οικοδόμησης του πρώτου ναού του Ευαγγελισμού και του Αγίου Σπυρίδωνα, ως τις συγκρούσεις που προκαλούνταν από τη δεκαετία του 1770 κ.ε.

Απαιτούσαν οι Σέρβοι μολονότι αριθμητικά λιγότεροι (277 Έλληνες, 162 Σέρβοι το 1780), αλλά οικονομικά ισχυρότεροι, τουλάχιστον ως το 1785, περίπου, την ίση μεταχείριση στη λειτουργία του ναού και στη

διαχείριση της υποτυπώδους κοινοτικής οργάνωσης. Σπέρματα εθνικής διαφοροποίησης σε δύο λαούς, που πρώτοι αυτοί από τους άλλους οθωμανούς υπηκόους είχαν πρόσβαση στη δυτική παιδεία, αλλά και η ισχυρή επίδραση της Μητρόπολης του Karlowitz, της θρησκευτικής πνευματικής εστίας των Σέρβων μέσα στα όρια της Αψβουργικής Μοναρχίας, συντέιναν ώστε οι Σέρβοι να πετύχουν να κρατήσουν το ναό του Αγίου Σπυρίδωνα και οι Έλληνες να αναγκαστούν το 1782 μετά το χωρισμό να κτίσουν καινούργιο ναό. Γνώρισε και η παροικία στην Τεργέστη τα ανάλογα προβλήματα των άλλων ορθόδοξων παροικιών στην Αυστρία και την Ουγγαρία την ίδια εποχή.

Περίοδος ακμής

Η τελευταία εικοσαετία του 18ου αιώνα σήμανε την αρχή της ακμής της παροικίας, που αποδεικνύεται τόσο από τη δυνατότητα των 500 μόλις Ελλήνων να ανεγείρουν χωρίς εξωτερική βοήθεια το ναό του Αγίου Νικολάου, όσο και από την εντατική τους προσπάθεια να ιδρύσουν την κοινότητα, που το Καταστατικό της εγκρίθηκε ήδη το 1786. Οι 154 Έλληνες του 1765 είχαν φτάσει τους 583 το 1786, για να διπλασιαστούν περίπου το 1818 (1.117 ψυχές) και να πλησιάσουν τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή τους δύναμη το 1822 (3.200), αριθμός προσωρινά αυξημένος λόγω του κύματος των προσφύγων. Σε 1.700 - 2.000 άτομα κυμαινόταν ο ελληνικός πληθυσμός της Τεργέστης το 19ο αι. (δηλαδή

Η Τεργέστη κατά το 1700. (Έργο του PANZA στον Καθεδρικό ναό του Σαν Τζιούστο).

σε ποσοστό 2,5 - 4,5%). Το 1802 η πληθυσμιακή εικόνα της Τεργέστης, που δεν άλλαξε πολύ σε ποσοστιαία αναλογία και αργότερα, ήταν η ακόλουθη: 68,8% Ιταλοί, 16,09 Σλοβένοι, 5,04 Εβραίοι, 4,07 Έλληνες, 2,65 Γερμανοί, 1,49 «Ιλλυριοί», 1,10 Ελβετοί, 0,40 Αγγλοι. Ο αναγνώστης αυτών των αριθμητικών ποσοστών ας μη βιαστεί να καταλήξει στα συμπεράσματά του. Οι «ξένοι», μολονότι μικρή αριθμητικά ομάδα, αποτελούσαν ισχυρή οικονομική δύναμη, αφού στην πλειονότητά τους κινούσαν τα νήματα εύρωστων εμπορικών, τραπεζικών, ναυτασφαλιστικών επιχειρήσεων, που ξεπερνούσαν τα όρια της Αψβουργικής Μοναρχίας και από τα μέσα του 19ου αι. κ. εξής και αυτά τα όρια της Ευρώπης.

Το Βουλευτήριο

Η ελληνική κοινότητα λειτούργησε με το Καταστατικό του 1786, που δεν άλλαξε ουσιαστικά, παρά τις μεταγενέστερες μικρές αλλαγές και επαναδημοσιεύσεις του. Το δωδεκαμελές Βουλευτήριο (Capitolo), που εκλεγόταν κάθε δύο χρόνια από τη Γενική Συνέλευση των Ελλήνων μελών της Κοινότητας, είχε τη γενική συμβουλευτική αρμοδιότητα στη διοίκηση των κοινοτικών θεμάτων· την εκτελεστική εξουσία μεταβίβαζε και μεταβιβάζει στους τρεις Επιτρόπους που εκλέγει από τα μέλη του. Στην οργάνωση της κοινότητας μπορεί να αναζητήσει ο ερευνητής στοιχεία της κοινοτικής οργάνωσης των Ελλήνων από τους τόπους αφετηρίας τους (που ήταν κυρίως ο νησιώτικος χώρος του Ιονίου και του Αιγαίου, τα παράλια της Πελοποννήσου και της Μικράς Ασίας) αλλά και την τοπική παράδοση των εκκλησιαστικών κοινοτήτων και ενοριών της Καθολικής Αυστρίας.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1801, ίδρυσαν κοινοτικό σχολείο υπακούοντας και στις επιταγές του κράτους για τη μόρφωση των κατοίκων του αλλά και στις απαιτήσεις των συνειδητοποιημένων παροίκων. Μονοθέσιο σχολείο των «κοινών γραμμάτων» στην αρχή, εξέλιξε, σύντομα, πρόγραμμα μαθημάτων για να καλυφθούν οι μορφωτικές ανάγκες στοχευόμενης και μέσης εκπαίδευσης, θα λέγαμε με τα σημερινά δεδομένα, των παιδιών των εμπόρων.

Το επάγγελμα του εμπόρου θα ακολουθούσαν και τα ίδια κατά πλειοψηφία και το είδος των μαθημάτων (αριθμητική, εμπορική αλληλογραφία, καλλιγραφία, γεωγραφία, ιστορία, φυσική ιστορία) επρόκειτο να καλύψει αυτές τις προσδοκίες. Κατήχηση και ξένες γλώσσες (ιταλικά και γερμανικά) προσθέτονταν ως απαραίτητα μαθήματα προκειμένου τα παιδιά να παραμείνουν πιστά στην ορθόδοξη θρησκεία αλλά και να ενταχθούν χωρίς πρόβλημα στην τοπική κοινωνία.

Από τα μέσα του 19ου αι. θα μπορούσαμε να μιλήσουμε και για μια τάση αφομοίωσης, αν και η κοσμο-

Τεργέστη. Αποψη του «Κάπο ντι Πιάτσα».

πολιτική Τεργέστη επέτρεπε τη διατήρηση των ιδιαιτεροτήτων των «ξένων» -δικών της κατοίκων. Δάσκαλοι, όπως ο Κωνσταντίνος Ασόπιος, Χριστόφορος Φιλητάς, Μισαήλ Αποστολίδης, Θεαγένης Λιβαδάς, Ευστάθιος Πασχάλης δίδαξαν, ανάμεσα σ' άλλους, στο σχολείο που λειτούργησε ως το 1936 με πλήρες δωδεκαετές πρόγραμμα. Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο η παροικία ακολούθησε τη φθίνουσα πορεία της Τεργέστης.

Η διάλυση της Αυστροουγγαρίας αποτέλεσε για την Τεργέστη το ση-

μείο της παρακμής της και της πληθυσμιακής της στασιμότητας. Μετά τη συρρίκνωση που της προκάλεσε και ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, η Τεργέστη και μαζί της οι λίγοι Έλληνες πάροικοι προσπαθούν να ενταχθούν στους νέους προσανατολισμούς της πόλης: λιμάνι στο σταυροδρόμι προς της Νοτιοανατολική Ευρώπη ή και ως πύλη της Ενωμένης Ευρώπης.

Οι Έλληνες, που επιμένουν να διατηρούν ζωντανή την κοινοτική τους παράδοση, φροντίζουν και στον εκπαιδευτικό τομέα να προ-

σφέρουν τις γνώσεις της ελληνικής στα παιδιά τους προκειμένου να διατηρείται ο δεσμός τους με τη μητρική γλώσσα.

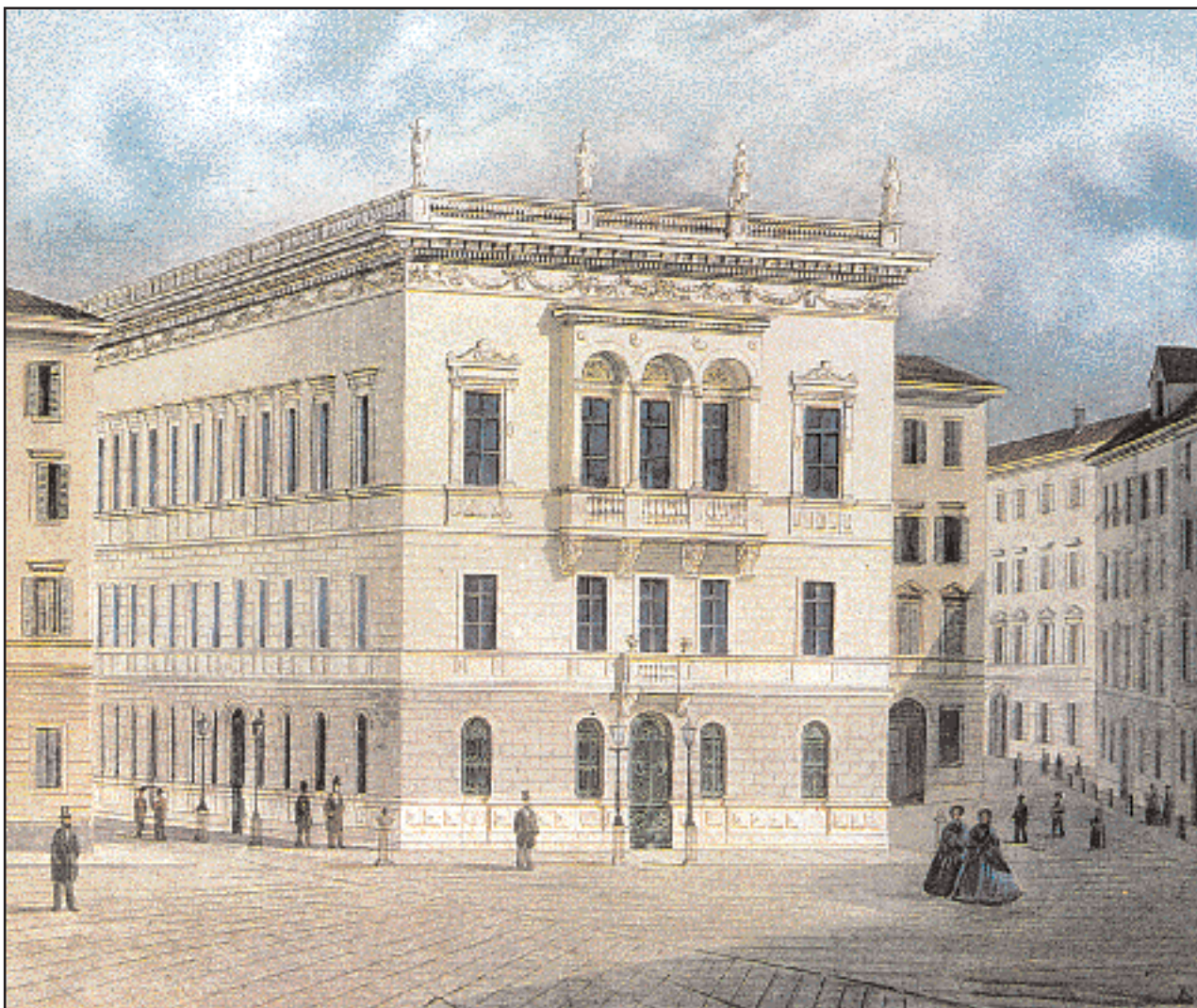
Συνεχές ενδιαφέρον

Τους δεσμούς με την Ελλάδα επεδίωκαν να διατηρούν πάντοτε ακόμη και όσοι από αυτούς παρέμειναν μόνιμα στην Τεργέστη. Μέλη της παροικίας χρηματοδότησαν (και για επιχειρηματικούς λόγους) τον Λάμπρο Κατσώνη κατά το ρω-

Συνέχεια στην 6η σελίδα

Η Τεργέστη. Αποψη από το λιμάνι με το φάρο.

Το Μουσείο Revoltella. Ιδρύθηκε από τον φιλέλληνα Pascuale Revoltella.

Συνέχεια από την 5η σελίδα

σοτουρικό πόλεμο του 1787-1791/2, ενδιαφέρθηκαν για το έργο του Ρήγα Βελεστινλή (αν και από τους κόλπους των Ελλήνων της Τεργέστης προήλθε εκείνος ο Δημήτριος Οικονόμου που τον κατέδωσε το 1796 στις αυστριακές αρχές για να βρει οικτρό θάνατο ύστερα από λίγους μήνες), εντάχθηκε στην Εταιρεία των Φιλομούσων (1813) και στη Φιλική Εταιρεία, ενίσχυσαν χρηματικά τον Αγώνα του 1821, περιέθαλψαν πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, τα Ιωάννινα, την Κύπρο και κυρίως από τη Χίο.

Συγκέντρωσαν χρήματα για τους αγωνιζόμενους Κρήτες το 1866-1869 αλλά και, όσοι από αυτούς διαπνέονταν από φιλελεύθερη ή επαναστατική ιδεολογία, συναγωνίστηκαν με τους Τεργεστίνους που μάχονταν το δεύτερο μισό του 19ου αι. για την italianità της πόλης τους.

Ο ιταλικός irredentismo είχε συγκλονίσει και την Τεργέστη, παρά τα σαφή συμφέροντα που απεκόμιζε η οικονομία της από την πρόσδεση της πόλης στο αυστριακό άρμα. Η συνθήκη του Osimo το 1976 θα επεδίκαζε την Τεργέστη οριστικά στην Ιταλία αλλά η πόλη - πύλη της Μεσευρώπης δεν έχει ακόμη βρει το σταθερό προσανατολισμό της. Ίσως είναι αυτό που την κάνει ελκυστική σ' όσους την αγαπούμε σαν πατρίδα μας.

Έντονη οικονομική δραστηριότητα

Οι Έλληνες της Τεργέστης διέπρεψαν με επιτυχία στο εμπόριο, τη βιομηχανία και τις ασφάλειες

Η φημισμένη στοά Τερτζεστέο της Τεργέστης. Δεξιά διακρίνεται η είσοδος του Αναγνωστηρίου των Λούντς.

Της **Ολγας Κατσαρδής-Hering**

Επίχ. Καθηγήτριας Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού
στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

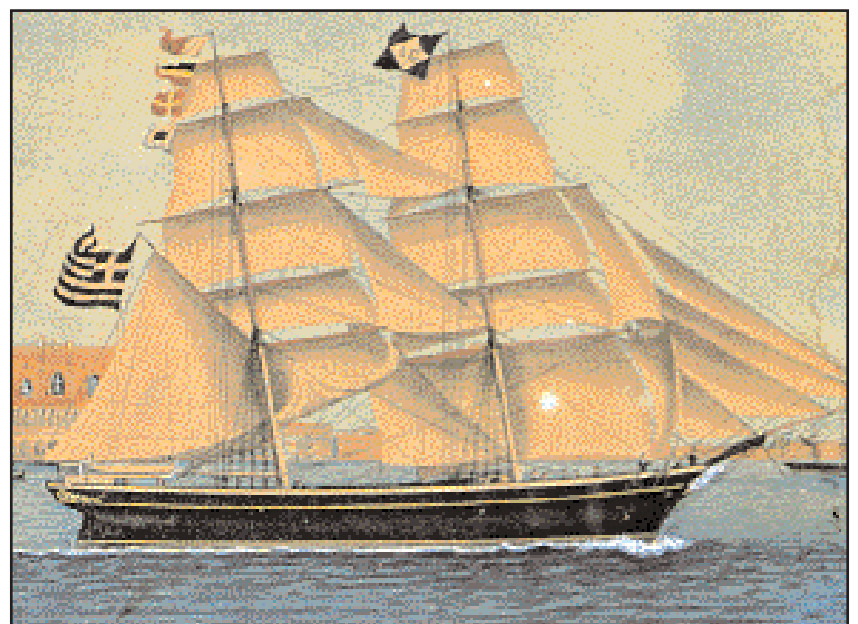
ΤΕΡΓΕΣΤΗ: πόλη ελεύθερο λιμάνι των Αψβούργων στη Μεσόγειο το 18ο αι., κύριος ναυτεμπορικός σταθμός στην Αδριατική μετά την πτώση της Βενετίας (1797)· καίριος οικονομικός κόμβος του διεθνούς θαλάσσιου εμπορίου το 19ο αι. από το 1719, σχεδόν πάντοτε το κοσμοπολίτικο κέντρο της συμβίωσης των λαών, καλύτερα των εθνικών ή θρησκευτικών ομάδων που συναποτελούν το μικτό χαρακτηριστικό πληθυσμό της.

Η Τεργέστη σήμερα: μια πόλη-λιμάνι της βορειοανατολικής Ιταλίας χωρίς ενδοχώρα, χωρίς τη δραστηριότητα του παρελθόντος, στα όρια της πρώην Ανατολικής κομμουνιστικής και της Δυτικής Ευρώπης. Από τη διάλυση της Αυστροουγγαρίας σε μια συνεχή αναζήτηση ταυτότητας

και προσανατολισμού, η ίδια και οι κάτοικοί της.

Ο προσανατολισμός του εμπορίου της Τεργέστης προς το Levante, ήδη από τη γένεση του λιμανιού της, ήταν και η αιτία που κέντρισε το ενδιαφέρον των Ελλήνων αλλά και των Σέρβων («Ιλλυριών»), Εβραίων και εν μέρει των Αρμενίων εμπόρων από το 18ο αι., να μεταφέρουν σ' αυτή τις εμπορικές τους επιχειρήσεις. Ως μεσίτες, εμπόρους λιανικής και χονδρικής πώλησης γνωρίζουμε τους Έλληνες ως τα τέλη του 18ου αι. Βαθμιαία εξέλιξαν τις ομόρρυθμες και ετερόρρυθμες εταιρίες τους. Ήταν κυρίως προσωπικές οικογενειακές εταιρίες που έδρευαν στη Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη, Χίο, Κρήτη, Πελοπόννησο, Ηπειρο ή και τη Βιέννη, Οδησό, το Λιβόρνο, τη Μασσαλία, το Λονδίνο και αργότερα τη Νέα Υόρκη. Τις συναλλαγές εξέτειναν

Συνέχεια στην 8η σελίδα

Το ελληνικό πλοίο «Αλέξανδρος Γ» ιδιοκτησίας αδελφών Αναταΐτου που ναυπηγήθηκε στην Τεργέστη το 1866. (Μουσείο Γαλαξειδίου).

Ο Παύλος Ράλλης (1845-1907) ο οποίος απέκτησε και τον τίτλο βαρόνου, είχε αναπτύξει σπουδαία επιχειρηματική δραστηριότητα, ενώ βοήθησε ποικιλοτρόπως την Κοινότητα.

Συνέχεια από την 7η σελίδα

στο Levante, στις πόλεις της ιταλικής χερσονήσου, Αυστρίας, Ουγγαρίας, Τρανσυλβανίας αλλά και Πρωσίας, Ρωσίας, Αγγλίας. Συμμετείχαν ενεργά στη διοίκηση της Borsa (Χρηματιστηρίου και Εμπορικού Επιμελητηρίου).

Οι δραστηριότητες

Η πλοιοκτητική τους δραστηριότητα αποδείκνυε άλλο ένα τομέα συνεργασίας των Ελλήνων μεταξύ τους αλλά και με άλλους παροίκους ιδίως Σέρβους και Εβραίους, για να αντιμετωπίζουν τους κινδύνους των μακρών θαλάσσιων ταξιδιών.

Μικρή ήταν η συμβολή των Ελλήνων στη υποτυπώδη άλλωστε ως τα μέσα του 19ου αι., βιομηχανική ζωή της Τεργέστης. Βιοτεχνίες ερυθροβαφής νημάτων κατά τη λεβαντίνικη τέχνη, σαπωνοποιίες, εργαστήρια παραγωγής του ποτού rosoglio ήταν τα μοναδικά δείγματα της βιομηχανικής τους ενασχόλησης ως το β' μισό του 19ου αι. όταν ο ατμόμυλος της οικογένειας των Οικονόμου έφτασε στο ακμαίο σημείο να απασχολεί το 1875 ως και 350 εργάτες. Την ίδια περίοδο Έλληνες έμποροι εμφανίζονται και ως μέτοχοι σε βαμβακοκλωστήρια, διυλιστήρια, εργοστάσια σμύριδας μεταλλουργεία κ.ά.

Αλλά ο τομέας στον οποίο διέπρεψαν και εξακολουθούν ακόμη και σήμερα να δραστηριοποιούνται οι Έλληνες υπήρξε ο ασφαλιστικός. Το 1789 ιδρύθηκε η πρώτη ελληνική ασφαλιστική εταιρία (Società Grecadi Assicurazioni), ακολούθησαν άλλες στις οποίες μετείχαν Έλληνες κατά πλειοψηφία ή με σημαντικά κεφάλαια (Compagnia d' Assicuratori Particolari/1801, Stabilimento d' Assicurazioni/1804). Σ' άλλες (Amici Assicuratori/1801, Nuova Compagnia d' Assicurazioni/1822) ήταν σαφής η συνεργασία με «ίλλυριούς». Στον επιχειρησιακό τομέα δεν φαίνονταν τα εμπόδια που είχαν προ-

Συνέχεια στην 10η σελίδα

Χάρτης της Τεργέστης στα 1650. (Από το έργο του G. Carpin «Το '300 στην Τεργέστη», 1897).

Αριστερά: Αναμνηστικό γραμματόσημο για τα εκατό χρόνια από τη γέννηση του καθηγητή Κωνσταντίνου Οικονόμου. Δεξιά: Η πλατεία του Χρηματιστηρίου στην Τεργέστη κατά το 1838.

Η έπαυλη Χατζηκώστα

Το κτίριο της εταιρίας των Γενικών Ασφαλειών.

Αριστερά: Η αυτοκράτειρα Μαρία-Θηρεσία, η οποία εξέδωσε (1751) το διάταγμα των προνομίων για τους ορθόδοξους της πόλεως. Δεξιά: Η ανακήρυξη της Τεργέστης ως ελεύθερου λιμανιού το 1890.

Ο Αγγελος Γιαννικέζης. Ιδρυτής της Αδριατικής Τράπεζας Ασφαλειών και της Αδριατικής Ενωσης Ασφαλειών.

Συνέχεια από την 8η σελίδα

καλέσει τον κοινοτικό χωρισμό του 1782, όπως άλλωστε θρησκευτικοί λόγοι δεν ανέστειλαν τη συνεργασία με τους Εβραίους που είναι ορατή στον ασφαλιστικό και τον τραπεζικό τομέα.

Το μέλλον

Το 1826 ο Ζακυνθινός Αγγελος Γιαννικέζης ίδρυσε το Adriatico Banco d' Assicurazioni, ενώ το 1838 χάρη και στις προσπάθειές του ιδρύθηκε η περίφημη ασφαλιστική εταιρία Riunione Adriatica di Sicurtà με σημαντικά ελληνικά κεφάλαια και με εξέχουσα συμμετοχή των Ελλήνων αλλά και των Εβραίων, Ιταλών, Αυστριακών ως και μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ανάλογη εικόνα παρουσιάζει και η άλλη δυναμική ασφαλιστική εταιρία των Assicurazioni Generali. Σ' αυτήν συνεργάζονταν Εβραίοι από την Τεργέστη και την περιοχή της Βενετίας, Αυστριακοί και Γερμανοί, Ιταλοί από το Trento Ελληνες (ανάμεσά τους οι Ράλλης, Σκαρμαγκάς, Σταμάτης) και Σέρβοι από τη Δαλματία.

Στις παραμονές του 21ου αιώνα έχουν ακόμη στην Τεργέστη την έδρα τους οι Riunione Adriatica di Sicurtà οι Γενικές Ασφάλειες της Τεργέστης αλλά και εταιρίες ασφαλιστικές και εμπορικές των Ελλήνων. Στο λιμάνι φτάνουν μερικά πετρελαιοφόρα και containers-πλοία, καθώς και μερικά επιβατηγά ή φορτηγά πλοία επωφελούμενα από την κρίση των χερσαίων δρόμων στα Βαλκάνια. Αλλά το λιμάνι της Βενετίας και η ακραία για το ιταλικό κρά-

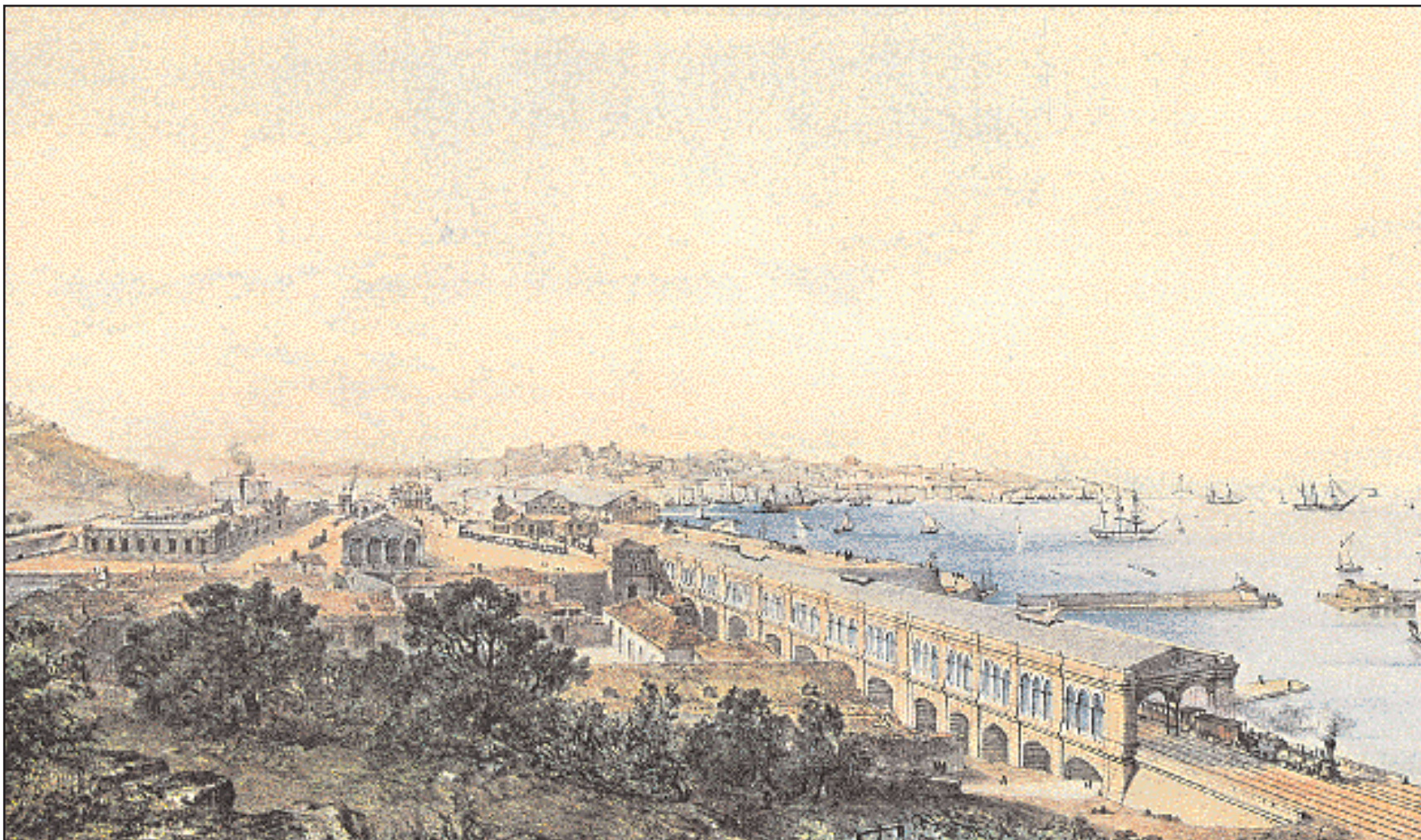
τος γεωπολιτική θέση της Τεργέστης δεν της επιτρέπουν ακόμη μεγάλη αισιοδοξία ανάπτυξης, έτσι που η παράδοση να διατηρεί στην ανάμνηση των παλιών και στις προσδοκίες των νέων ελπίδες για αναζωογόνηση του ένδοξου παρελθόντος υπό την Αυστροουγγαρία.

Ο σύγχρονος μελετητής της Τεργέστης Ελίο Αρίν έγραφε το 1968: «Η Τεργέστη υπήρξε ίσως –περισσότερο από όσο η Βιέννη– η πόλη που όλοι οι λαοί της μοναρχίας την αισθάνονταν σαν δική τους».

Η Τεργέστη είναι η πόλη που αγάπησε ο James Joyce που σύχναζε στις αρχές του αιώνα μας στη γραφική παλιά πόλη και προσπάθησε να μάθει ελληνικά από έναν απλό Έλληνα που άκουγε στο όνομα Σάντος.

Είναι η πόλη όπου η πολυγλωσσία και η πολυεθνικότητα είναι ο κανόνας, οι μικτοί γάμοι η συνήθης λύση για τα νεαρά ζευγάρια και συχνά εμφανής η ανεκτικότητα (με κάποιες βέβαια εξαιρέσεις στο σλοβενικό ζήτημα) απέναντι στη διαφορετική κουλτούρα.

Σ' αυτήν την triestinita είναι που οφείλουμε την πλούσια τεργεστίνικη λογοτεχνική παραγωγή, για να περιοριστούμε να μνημονεύσουμε έναν Italo Svevo ή έναν Umberto Saba. Ας ευχηθούμε τα όνειρα και οι προσπάθειες να γίνει η Τεργέστη λιμάνι της Ενωμένης Ευρώπης και μάλιστα των μεσευρωπαϊκών χωρών να γίνουν πραγματικότητα για να μη χαθεί η πολλαπλή κουλτούρα αυτής της πόλης και τότε και η ελληνική παροικία θα εξακολουθεί να υπάρχει και να ακμάζει.

Οι εγκαταστάσεις του σιδηροδρομικού σταθμού της Τεργέστης όταν εγκαινιάσθηκε το 1857.

Η ελληνική παρουσία συνεχίζεται...

Η κοινότητα εξακολουθεί πάντα να συμμετέχει ενεργά στην πορεία της ιστορικής πολιτείας

Του **Μιχάλη Χατζάκη**

τ. Προέδρου της Ελληνικής Κοινότητας Τεργέστης

ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ των Ελλήνων για την Τεργέστη παρουσιάστηκε στις αρχές του 1700.

Η πόλη της Τεργέστης είχε λιγότερους από 10.000 κατοίκους και προ των πυλών της αρχίζουν ήδη να διαφαίνονται μεγάλα γεγονότα.

Το 1717 η Αυτοκρατορία της Αυστρίας αποφάσισε την ελεύθερη ναυσιπλοΐα στην Αδριατική Θάλασσα σε ανταγωνισμό με την ήδη φθίνουσα Βενετία. Αυτό σε συνδυασμό με την ανακήρυξη το 1719 σαν ελεύθερης ζώνης του λιμανιού της Τεργέστης σήμανε την απαρχή του ελεύθερου εμπορίου. Οι Έλληνες δεν έχασαν καιρό, παρουσιάστηκαν τα πρώτα εμπόρια σταφίδας, σύκων, κρασιού, σαπουνιού κ.λπ., ενώ άνοιγε ο δρόμος για την ιστορική στιγμή. Η Αυτοκράτειρα της Αυστρίας Μαρία Θηρεσία, αντιλαμβανόμενη το δυναμισμό των Ελλήνων σαν ενδιάμεσων στο εμπόριο της Αυστρίας με τις χώρες της Ανατολής το 1751 τους ενθαρρύνει αναγνωρίζοντάς τους το δικαίωμα να κτίσουν δική τους εκκλησία και να ασκούν ελεύθερα τα θρησκευτικά καθήκοντά τους.

Εκτοτε, όπως συμβαίνει σε όλα τα μέρη του κόσμου, όπου υπάρχει πυρήνας του Ελληνισμού, η Εκκλησία αποτέλεσε τον συνδυαστικό κρίκο και σημείο αναφοράς μεταξύ των Ελλήνων.

Αποφασιστικό βήμα αμέσως μετά υπήρξε η δημιουργία του ελληνικού σχολείου το 1801 και της Βιβλιοθήκης που ακόμη και σήμερα είναι η πιο σπουδαία που έχει δημιουργήσει ο Ελληνισμός στο εξωτερικό. Στην βιβλιοθήκη βρίσκεται κανείς τα τεύχη της εφημερίδας «Νέα Ημέρα» που εκδιδόταν στην Τεργέστη, από το 1855.

Εν τώ μεταξύ η Τεργέστη από τους 10.000 κατοίκους που είχε το 1700 φθάνει τις 24.000 το 1800, εκ των οποίων το 4% είναι Έλληνες.

Η Τεργέστη πέρασε μέσα από τις δυσκολίες τριών γαλλικών κατοχών (1797, 1805 και 1809). Οι Έλληνες κάτοικοι της κατάφεραν να δημιουργήσουν την πρώτη εταιρία Ασφαλειών. Εκτοτε και μέχρι τις ημέρες μας η Τεργέστη παρέμεινε κέντρο των Ασφαλειών. Την περίοδο 1805-1807 υπήρχαν 15 ασφαλιστικές εταιρίες εκ των οποίων 4 ήταν σε ελληνικά χέρια.

Φλόγα ελευθερίας

Βρισκόμαστε στο 1821, η έκρηξη του Αγώνα και η καταπίεση των Τούρκων ύστερα από κάθε επαναστατική κίνηση οδηγούν χιλιάδες

Προσωπογραφία του Κυριάκου Κατράρου, με τα σχέδια για την κατασκευή του Μεγάρου του Χρηματιστηρίου. Ο πίνακας με τον 90χρονο χρηματιστή είναι έργο του Τζιουζέπε Τόμινζ, το 1836, με δαπάνη του Χρηματιστηρίου «σε ένδειξη ευγνωμοσύνης για τη συνεισφορά του στην κατασκευή του Χρηματιστηρίου και τη διοίκησή του μέχρι το 1820». (Μουσείο Ελληνικής Κοινότητας Τεργέστης).

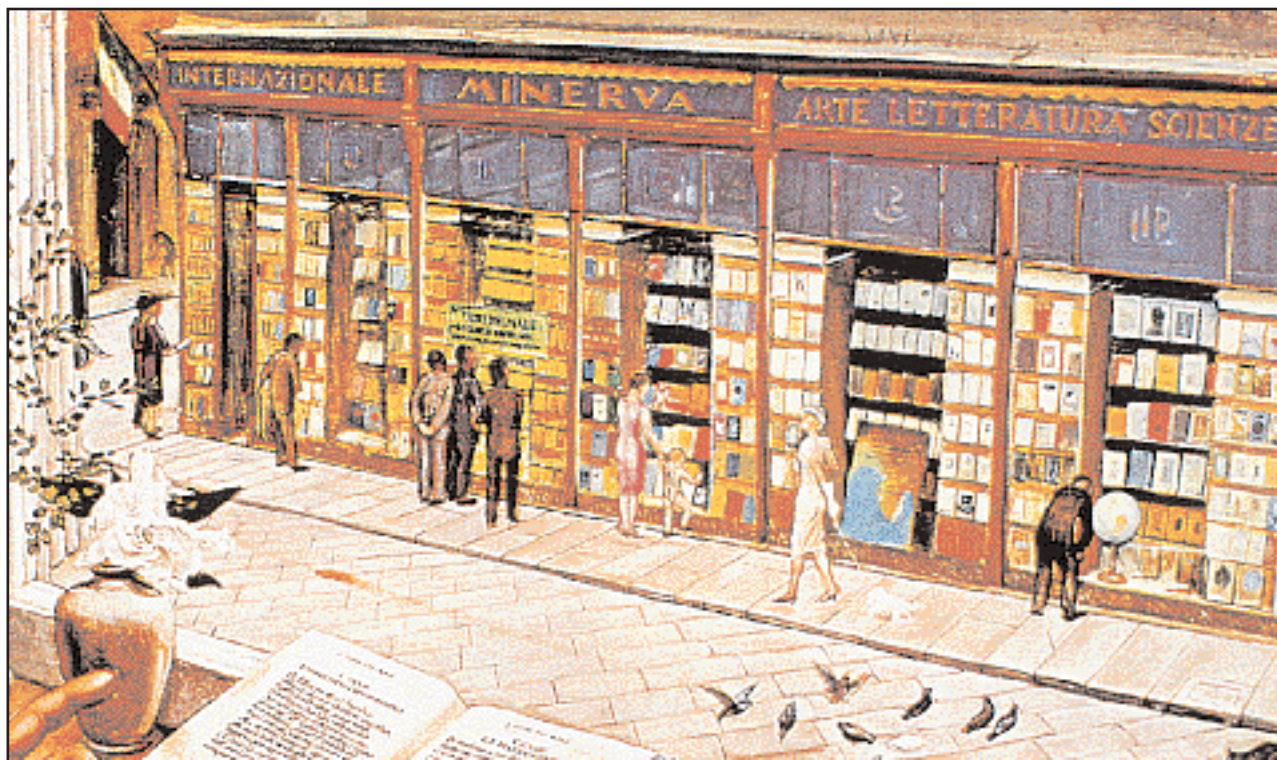
Έλληνες στην ξενιτιά και η Τεργέστη με τους φιλελεύθερους νόμους της και την γενναιοδωρία των ήδη εγκατεστημένων Ελλήνων δέχεται πάνω από 3.000 πρόσφυγες.

Η φλόγα της Ελευθερίας της μητέρας πατρίδας διατηρούνταν πάντα αναμένη και το πέρασμα του Ρήγα και αργότερα του Υψηλάντη ρίζωσε ακόμη περισσότερο τις ιδέες της Φιλικής Εταιρίας σ' αυτή την πόλη.

Μετά το 1850 δημιουργείται μια πραγματική «αριστοκρατία» Ελλήνων εμπόρων που παίρνει στα χέρια της το εμπόριο και την βιομηχανία της Τεργέστης, ενώ ο ελληνικός πληθυσμός φθάνει τις 5.000.

Ο Έλληνας Κυριάκος Κατράρος είχε την πρωτοβουλία για την δημιουργία του χρηματιστηρίου της Τεργέστης του οποίου γίνεται και ο πρώτος πρόεδρος. Οι Έλληνες -που κάλυψαν το 28% του κεφαλαίου- θα δώσουν άλλους δύο προέδρους στο Χρηματιστήριο της Τεργέστης τον Αντώνιο Δημητρίου το 1905-11 και τον Ιωάννη Σκαραμαγκά το 1914-16. Άλλοι αναρίθμητοι Έλληνες διέπρεψαν και άφησαν ανεξίτηλα τα σημάδια του περάσμάτους τους στην Τεργέστη ως άτομα και ως Κοινότητα, την αίγλη της οποίας εδραίωσαν με τις πράξεις τους δίδοντάς της τη δύναμη να αντέξει την κατάρρευση της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας και να διαφυλάξει, μέσω των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, μέχρι τις ημέρες μας όλο το

Συνέχεια στην 12η σελίδα

Το βιβλιοπωλείο Minerva, που διέθετε πάντα ελληνικά βιβλία, από έργο του ζωγράφου Κάισαρα Σοφιανόπουλου.

Η έπαυλη Γαλάτη.

Το Μέγαρο Στρατή στην Τεργέστη, σήμερα στεγάζει το Δημοτικό Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης.

Συνέχεια από την 11η σελίδα

βάρος της ιστορίας της και της μεγάλης κληρονομιάς.

Το «νέο αίμα»

Οι γεωπολιτικές αλλαγές του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου άλλαξαν την τύχη της Τεργέστης που έπαυσε να είναι λιμάνι/πνεύμονας μιας αυτοκρατορίας.

Παρ' όλα αυτά η φιλόξενη γη της Τεργέστης πάντα γοήτευε το ελληνικό στοιχείο και το νέο αίμα ποτέ δεν έλλειψε. Όταν χρειάστηκε, εμπλούτισε την ελληνική κοινότητα με «νέο αίμα» που δεν ήλθε πλέον σαν ξενιτεμένο ή προσφυγικό αλλά για μόρφωση και προκοπή.

Η αίγλη της ιστορικής κληρονομιάς συναρπάζει και εμπνέει τους νέους που έρχονται.

Οι Έλληνες που έφθασαν τις τελευταίες δεκαετίες –από τους σημερινούς Έλληνες σχεδόν οι μισοί δεν έχουν γεννηθεί στην Τεργέστη– συνέδραμαν αποφασιστικά στην «ανακαίνιση» της ιστορικής και υλικής κληρονομιάς.

Μουσείο και Βιβλιοθήκη βρίσκονται σε άριστη κατάσταση ανοικτά στο κοινό, ενώ το αρχείο και το ελληνικό νεκροταφείο της Τεργέστης έχουν διαφυλαχθεί με ευλάβεια, περιμένοντας τους μελετητές που θα καταγράψουν τα ιστορικά στοιχεία. Το Ελληνικό Σχολείο λειτουργεί και πάλι με τριάντα περίπου Ελληνόπουλα και η αποστολή δασκάλου που αναμένεται από την Ελλάδα θα το «επισημοποιήσει» και θα το καθιερώσει. Να σημειωθεί ότι πλήθος Ιταλών παρακολουθούν μαθήματα ελληνικής γλώσσας τα οποία προσφέρει η ελληνική κοινότητα.

Τέλος, η εκκλησία του Αγίου Νικολάου δίπλα στη θάλασσα ποτέ δεν έκλεισε τις πόρτες της, στολίδι για τον Ελληνισμό και για την ίδια την πόλη της Τεργέστης.

Όπως αναφέρθηκε από τις μεγάλες στιγμές της μέχρι σήμερα η Κοινότητα της Τεργέστης λειτουργεί κανονικά, χωρίς διακοπή, παρακολουθώντας και συμμετέχοντας στις μεγάλες αλλά και άτυχες στιγμές της ιστορίας αυτής της πόλης. Το 1982 γιόρτασε τα διακόσια χρόνια παρουσίας της στον ιστορικό μυχό της Αδριατικής, ανανεώνοντας τις ελπίδες για το μέλλον.

Πολιτιστική βοήθεια

Ο χώρος παραμένει ο ίδιος, η θάλασσα που χωρίζει και ενώνει δύο κόσμους εξακολουθεί να έχει την ίδια σημασία. Αυτός ο τόπος συνετέλεσε στην επικοινωνία των λαών. Επειτα είναι και οι ανάγκες, οι συνθήκες και ο χαρακτήρας του Έλληνα που κατά κάποιο τρόπο τον υποχρεώνουν να διακρίνεται πέρα από τον τόπο του. Ζούμε σε μια περίοδο μετάβασης, όπου όλα αναθεωρούνται, δοκιμάζονται και επαναπροσδιορίζονται.

Έχει λοιπόν σημασία για μας να μελετήσουμε το παρελθόν, να ανακαλύψουμε και να κατανοήσου-

Η παλαιά Νέα Πλατεία, σήμερα οδός Τζ. Ματσίνι όπου ήταν το κτίριο της έδρας της Αδριατικής Τράπεζας Ασφαλειών και της Αδριατικής Ενωσης Ασφαλειών (έργο του ζωγράφου Ούγκο Φλουμιάνι).

με εκείνες τις εμπειρίες και να δούμε ποια από τα στηρίγματα του παρελθόντος σε συνδυασμό με τις νέες εμπειρίες δεν έχουν ακυρωθεί.

Είμαστε στο μεταίχμιο του κόσμου που αλλάζει. Οι διεργασίες έχουν αρχίσει. Όπως στο παρελθόν, το περιβάλλον είναι ευνοϊκό. Αλλά για να μη συρρικνωθούν οι ελληνικές εστίες, όπου γης, και ειδικότερα αυτές που έχουν αποδείξει ότι αντέχουν στο πέρασμα του χρόνου, απαιτείται σήμερα, η διασφάλιση ορισμένων προϋποθέσεων ειδικότερα πολιτιστικού χαρακτήρα.

Η γεωγραφία επιβάλλει τις ναυτικές αναζητήσεις, τις οικονομικές συναλλαγές και τα μεγάλα ανοίγματα σε παλαιές και νέες αγορές. Η θεσμική υποστήριξη στις περιπτώσεις αυτές έχει την έννοια της αναγκαιότητας. Ταυτόχρονα και παράλληλα προς αυτή την κατεύθυνση πρέπει να διασφαλίσουμε την πολιτιστική μας διάρκεια, με την καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας, με την προσοχή μας στραμμένη προς την Εκκλησία και με τη βαθιά γνώση του ιστορικού παρελθόντος που πάντα πρέπει να προβάλλουμε. Υπό την έννοια αυτή άμεση πρέπει να είναι η επαφή της Μητρόπολης με τις παροικίες της. Απαιτείται δηλαδή, καθώς ολοκληρώνεται η Ευρωπαϊκή Ένωση μια δυναμική στρατηγική που θα αναδείξει την αξία, τη σημασία και τη ζωτικότητα της ειρηνικής συνύπαρξης και της συνεργασίας των λαών και των εθνών.

Η πρώτη έδρα της Αδριατικής Ενωσης Ασφαλειών το 1838 στη συνοικία του Μεγάλου Καναλιού αρ. 800.

Ο ορθόδοξος ναός του Αγί

Τεργέστη. Η πρόσοψη της Ορθόδοξης Ελληνικής Εκκλησίας του Αγίου Νικολάου που οικοδομήθηκε το 1787.

ου Νικολάου

Μονόκλιτη βασιλική αρχικά, διαμορφώθηκε αργότερα με νεοκλασική μορφή και δύο κωδωνοστάσια

Της **Ολγας Κατσαρδή-Hering**

Επιμ. καθηγήτριας Ιστορίας του
Νέου Ελληνισμού στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ του ναού τέθηκαν το 1784. Ήταν ο δεύτερος ορθόδοξος ναός των Ελλήνων στην Τεργέστη. Ο πρώτος, του Ευαγγελισμού και του Αγίου Σπυριδώνος, οικοδομήθηκε στη δεκαετία του 1750, αμέσως μετά την παραχώρηση των αυτοκρατορικών προνομίων προς τους ορθοδόξους, Έλληνες και Σέρβους («Ιλλυριούς»). Μετά το χωρισμό των δύο κοινοτήτων, οι Σέρβοι κράτησαν τον πρώτο ναό, τον οποίο και διατήρησαν στον παλιό του ρυθμό, της μονόκλιτης βασιλικής, ως τα μέσα του 19ου αιώνα.

Για λόγους στατικούς αλλά και οδηγούμενοι από τις φιλοδοξίες για εθνική προβολή, γκρέμισαν το κτίριο του παλιού ναού και στη θέση του ανήγειραν (το 1861 εγκαινιάστηκε) νέα εκκλησία, ακολουθώντας τα στυλιστικά πρότυπα της σερβικής ηπειρωτικής, εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής και φροντίζοντας για την επί το επιτηδαιότερο εσωτερική διακόσμηση.

Και οι δύο ναοί οικοδομήθηκαν στις όχθες του λιμανιού προκειμένου να διευκολύνονται οι πιστοί ναυτικοί να τελούν απρόσκοπτα τα θρησκευτικά τους καθήκοντα φτάνοντας στο λιμάνι.

Στις 7/18 Φεβρουαρίου 1787 τελέστηκε επίσημα η πρώτη Λειτουργία στο ναό του Αγίου Νικολάου. Η μονόκλιτη βασιλική που κατέληγε σε πρόσοψη με ένα καμπαναριό ήταν ο ρυθμός του ναού.

Οι βασικότερες αρχιτεκτονικές αλλαγές πραγματοποιήθηκαν στα 1818-1820 όταν ο Matteo Pertsch ανέλαβε να ανακαινίσει την πρόσοψη του ναού. Ακολουθώντας τα νεοκλασικά πρότυπα της εποχής και υπακούοντας στις στυλιστικές προταγές των αρχιτεκτονημάτων της νέας Τεργέστης, διαμόρφωσε την πρόσοψη του ναού με δύο κωδωνοστάσια και με βασική νεοκλασική μορφή. Επιγραφή που ενέκρινε ο Αδαμάντιος Κοραής χάραχτηκε πάνω από την είσοδο του ναού.

Διακόσμηση

Η εσωτερική διακόσμηση πέρασε από δύο βασικά στάδια 1786-1789, 1799-1800. Το τέμπλο έγινε αρχικά ξύλινο, αντικαταστάθηκε το 1801 από άλλο, ξύλινο επίσης, που επιχρυσώθηκε το 1804 και κατά ένα μέρος κατασκευάστηκε από μάρμαρο, μάλλον το 1820. Η βασική

μορφή του είναι επηρεασμένη από το γερμανικό μπαρόκ, όπως και στους περισσότερους ναούς των παροικιών της Μεσευρώπης. Οι εικόνες του τέμπλου σε τρεις Στάσεις ακολουθούν το ορθόδοξο τυπικό.

Στη δεύτερη Στάση είναι τοποθετημένες σε 21 επιχρυσωμένες κορνίζες εικόνες που αναφέρονται στις Δεσποτικές και θεομητορικές γιορτές. Είναι κινητές και ανάλογα με την επίκαιρη εορτή μεταφέρονται σε ειδικό προσκυνητήριο στον κυρίως ναό.

Η χρονολόγησή τους είναι προβληματική. Η ένδειξη «1788 X.C.C.» στην εικόνα των Αγίων Πάντων και στυλιστική σύγκριση μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο κυριότερος ζωγράφος των εικόνων του τέμπλου ήταν ο Κερκυραίος Σπυρίδων Σπεράντσας που είχε έλθει στην Τεργέστη γύρω στα 1784 και μαζί και με τον γιό του Μιχαήλ φιλοτέχνησαν εικόνες τόσο στο ναό του Αγίου Νικολάου όσο και σ' αυτό του Αγ. Σπυριδώνα και στο παρεκκλήσιο του νεκροταφείου. Η τεχνική τους θυμίζει την επτανησιακή ζωγραφική εικόνων του τέλους του 18ου αιώνα.

Ο Ιωάννης Τριώνης εργάστηκε μεταγενέστερα, μετά το 1815, στην εικονογράφηση του ναού αλ-

Συνέχεια στην 16η σελίδα

Χαλκογραφία του 1824 της Αγίας Τριάδος και του Αγίου Νικολάου στην ομώνυμη εκκλησία της Τεργέστης.

Αποψη της παραλίας και της εκκλησίας του αγίου Νικολάου από επιστολικόν δελτάριον στα τέλη του 19ου αιώνα.

Πανοραμική άποψη του εσωτερικού της Εκκλησίας του Αγίου Νικολάου.

Συνέχεια από την 15η σελίδα
 λά είναι προβληματικό να αποδοθούν συγκεκριμένα έργα σ' αυτόν, εκτός ίσως από τη μίτρα της χαλκογραφίας της Αγίας Τριάδας και του Αγ. Νικολάου που τυπώθηκε το 1824 και μοιραζόταν στους πιστούς κατά την εορτή του Αγ. Νικολάου.

Οι τοιχογραφίες

Η εσωτερική διακόσμηση συμπληρώθηκε με την τοιχογράφηση της οροφής, την επέκταση και ζωγράφηση των γυναικωνιτών και την κατασκευή των στασιδίων το 1799. Σ' όλη τη διακόσμηση της εκκλησίας επιχειρείται να διατηρηθεί η ελληνική βυζαντινή παράδοση.

Ο Ιταλός ζωγράφος Giacomo Graziosi φιλοτέχνησε τις ελαιογραφίες της οροφής με θέμα τον

«Χριστό εν δόξη» και γύρω του «μια δόξα αγγέλων». Η διακόσμηση αποτελεί προσπάθεια συγκερασμού της ζωγραφικής του εσωτερικού των θόλων των βυζαντινών εκκλησιών, με την ανάλογη διάταξη των παραστάσεων, και τις ιλουζιονιστικής τεχνοτροπίας της βενετσιάνικης παράδοσης της εποχής.

Οι τέσσερις Ευαγγελιστές στο μέσο καθεμιάς από τις τέσσερις πλευρές της οροφής θυμίζουν τους Ευαγγελιστές στις τέσσερις κόγχες της βάσης των θόλων των βυζαντινών ναών. Τον ίδιο σκοπό εξυπηρετούν και οι τέσσερις Προφήτες Δαυίδ, Σολομών, Δανιήλ, Ησαΐας στις τέσσερις γωνιές της οροφής.

Το 1840 οι ζωγράφοι Francesco Locatella και Antonio Zona κατασκεύασαν τις εικόνες με θέμα:

Πλάση της Εύας από την πλευρά του Αδάμ, εξορία των πρωτοπλάστων από τον Παράδεισο, είσοδος του Χριστού στα Ιεροσόλυμα, «αποδίωξης των μαινότων τον ναόν του Θεού», που κοσμούν τον γυναικωνίτη.

Στις δύο μακρές πλευρές του ναού αναρτήθηκαν οι μεγάλων διαστάσεων εικόνες με θέματα: «Αφετε τα παιδιά ελθείν πρός με» και τον Άγιο Ιωάννη κατά το κήρυγμα στην Αίγυπτο, που φιλοτέχνησε ο περίφημος Τερζεστίνος ζωγράφος Cesare dell'Acqua, το 1852-54.

Μεταγενέστερες επεμβάσεις στο αρχιτεκτόνημα αφορούσαν στατικές βελτιώσεις και δεν επηρέασαν τη μυστικιστική, επιβλητική ατμόσφαιρα του ναού που μεταφέρει νοερά τον επισκέπτη στον 19ο αιώνα.

Εικόνα του Αγίου Νικολάου στην ομώνυμη εκκλησία, 19ο αιώνα.

που αποδίδεται σε αιογράφο της Σχολής του Γ. Τριγώνη.

Ελαιογραφία από τον γυναικωνίτη του ναού με θέμα την είσοδο του Χριστού στα Ιεροσόλυμα, έργο των ζωγράφων Φραντσέσκο Λοκατέλα και Αντόνιο Ζόνα.

Η μεγάλη εικόνα του Αγίου Γεωργίου. Το ασημένιο επικάλυμμά της φιλοτεχνήθηκε στη Μόσχα το 1848.

Η πόλη κατά τα μέσα του 19ου αι.

Το Αρχείο της Κοινότητας

Το πληροφοριακό υλικό και η οργάνωσή του επιτρέπουν την άντληση πολύτιμων ιστορικών στοιχείων

Των: **Μιχάλη Βαρλά,**
Βαγγέλη Καραμανωλάκη

Ιστορικών

ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΞΑ που συναντούν οι ιστορικοί της Ελληνικής Διασποράς είναι ο καταπληκτικός πλούτος του πληροφοριακού υλικού που αφορά τη δράση των Ελλήνων στη ξένη. Ο χρονικός και θεματικός προσδιορισμός του υλικού αυτού είναι τέτοιος, που σπάνια τα ελλαδικά του παράλληλα συγκροτούν ένα τόσο προνομιακό πεδίο έρευνας. Γεγονός ευεξήγητο από τη διαφορά στην ανάπτυξη της κρατικής γραφειοκρατίας και την κουλτούρα της διοίκησης μεταξύ των δυτικοευρωπαϊκών κρατών και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ή του Ελληνικού Βασιλείου τον 19ο αιώνα, ανοίγει ευρείς δρόμους για τη μελέτη της Ελληνικής Διασποράς.

Πλήθος πληροφοριών απόκειται στα τοπικά και κεντρικά αρχεία των κρατών στα οποία κατευθύνθηκαν οι

Ελληνες απόδημοι. Μεγάλος όγκος, που αφορά κυρίως την οργάνωση των παροίκων, τη θρησκευτική και πνευματική δράση και την καθημερινή ζωή τους, συγκεντρώθηκε και φυλάσσεται από τις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού, όπως η Comunita Greco Orientale di Trieste.

Οι κατά καιρούς γραμματείς της Κοινότητας και κυρίως, ο Μαργαρίτης Κωνσταντινίδης φρόντισαν για την τήρηση της τάξης στους φακέλους και τα κατάστιχα του αρχείου. Η Ολγα Κατσιαρδής-Hering περιμάζεψε και φρόντισε για περισσότερα απ' όσα η ίδια χρησιμοποίησε στη διατριβή της.

Από το 1750

Η ύπαρξη της Κοινότητας είναι αλληλένδετη με την παρουσία των Ελλήνων στην Τεργέστη. Ανθρωποι από διάφορες γωνιές του ελληνικού χώρου έρχονται ν' αφήσουν το χνάρι τους στα χοντρά βιβλία της, όπου

καταγράφονται, ήδη από το 1750, οι γάμοι, οι γεννήσεις, οι βαπτίσεις, οι θάνατοι και οι ενταφιασμοί των παροίκων. Η κοινότητα καταγράφει τα μέλη της σε ειδικούς πίνακες από το 1783.

Οι χρηστικοί αυτοί κατάλογοι, που στη βάση τους εισπράττονταν οι εισφορές και τα διάφορα τέλη για την Κοινότητα, δίνουν μια εικόνα για την οικονομική παρουσία των Ελλήνων και τη σημασία της για την πόλη. Τα ίχνη των πολλαπλών οικονομικών λειτουργιών της Κοινότητας καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα του Αρχείου. Τα λογιστικά βιβλία για τα έσοδα και τα έξοδα της κοινότητας από τα τέλη του 18ου αιώνα ως τις μέρες μας συνοδεύονται από σειρά αποδείξεων, λυτών εγγράφων, στελεχών (blocks) και γενικών ισολογισμών. Ενδιαφέροντα στοιχεία καταγράφονται για τη συμπεριφορά της κοινότητας ως ιδιοκτήτη και κατόχου κεφαλαίων. Το τμήμα που αναφέρεται στην κατοχή και εκμετάλ-

λευση των ακινήτων αποτελεί σπουδαία πηγή για την ιστορία της δόμησης και της κατοικίας σ' αυτό το σπουδαίο λιμάνι της Αδριατικής. Το τμήμα των τραπεζών και της κίνησης των κεφαλαίων υπογραμμίζει την εμπλοκή των παροίκων στις πιο σύγχρονες οικονομικές πρακτικές της εποχής τους.

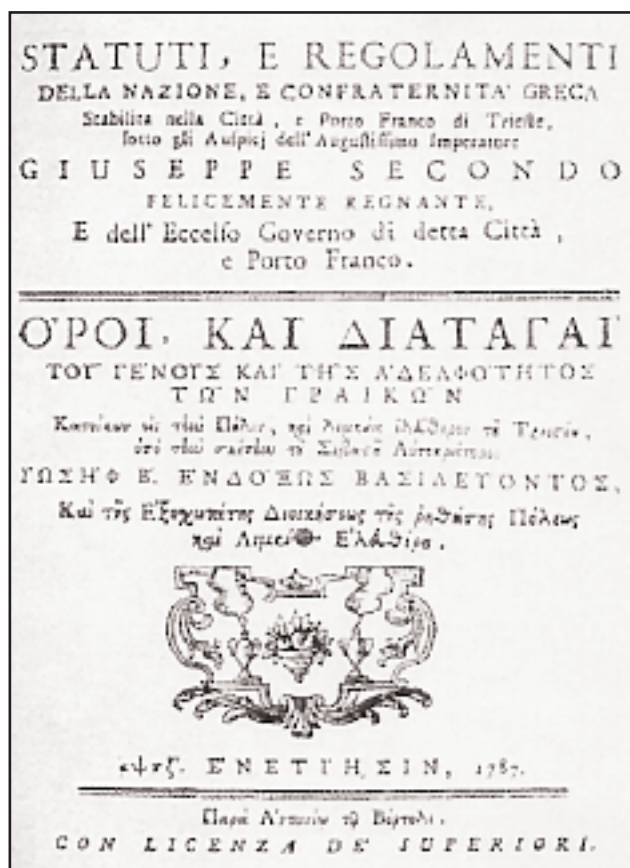
Το πνεύμα που διακατέχει τη διοίκηση της Κοινότητας είναι εύκολα αναγνωρίσιμο στα πρακτικά των συνεδριάσεων του «Βουλευτηρίου» και των συνελεύσεων της Κοινότητας. Οι μονάδες του «πρωτοκόλλου», της «αλληλογραφίας» και, κυρίως του «Αρχείου» που συγκρότησε με έγγραφα της Κοινότητας ο Κωνσταντινίδης, διαμορφώνουν την εικόνα ενός καλοστημένου οργανισμού. Η προσπάθεια αναλυτικών και αξιόπιστων καταγραφών, τόσο στα οικονομικά όσο και στα διοικητικά θέματα, φαίνεται και σ' ό,τι αφορά το ναό και το Κοιμητήριο. Χαρακτηριστικές για την ιδιαιτερότητα της θρησκευτικής

πρακτικής στην Τεργέστη είναι οι κοινοτικές οδηγίες προς τους ιερείς και ο αυστηρός προγραμματισμός των λατρευτικών εκδηλώσεων, όπως αποτυπώνεται στην επικοινωνία της Κοινότητας με τον ιερέα. Η φροντίδα για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και την εκπαίδευση των νεαρών μελών της παροικίας αποτυπώνεται στη λειτουργία του κοινοτικού σχολείου, από το 1801 ως το 1930 περίπου. Τα κατάστιχα και τα έγγραφα του σχολείου συγκροτούν σειρές που, σε συνδυασμό με τα σχολικά εγχειρίδια και τα εποπτικά μέσα διδασκαλίας, συνιστούν πολύτιμο υλικό για τον ιστορικό της νεοελληνικής εκπαίδευσης.

Τα κληροδοτήματα

Η φροντίδα των μελών της Κοινότητας για τη στήριξη της εκφράζεται εναργέστερα μέσα από το πλήθος των κληροδοτημάτων που κατέλιπαν οι πλούσιοι ομογενείς. Οι ιδρυτικές πράξεις και τα λογής έγγραφα και βιβλία, που αφορούν τη διοίκησή τους, αποτελούν ένα εκτεταμένο και πολύτιμο τμήμα του αρχείου. Τα σχετικά με το Οικονόμιο κληροδοτήματα έχουν ενταχθεί στο αρχείο ως αυτόνομη μονάδα².

Η Κοινότητα έσκυψε από νωρίς στον πόνο των ενδεών παροίκων συνδυάζοντας την αρχέγονη προνομιακή λειτουργία με τη σύγχρονη αντίληψη της φιλανθρωπίας. Μια σειρά από καταλόγους «τακτικών και έκτακτων βοηθημάτων» προς τα ασθενέστερα μέλη της παροικίας (αρχικά με τον τίτλο

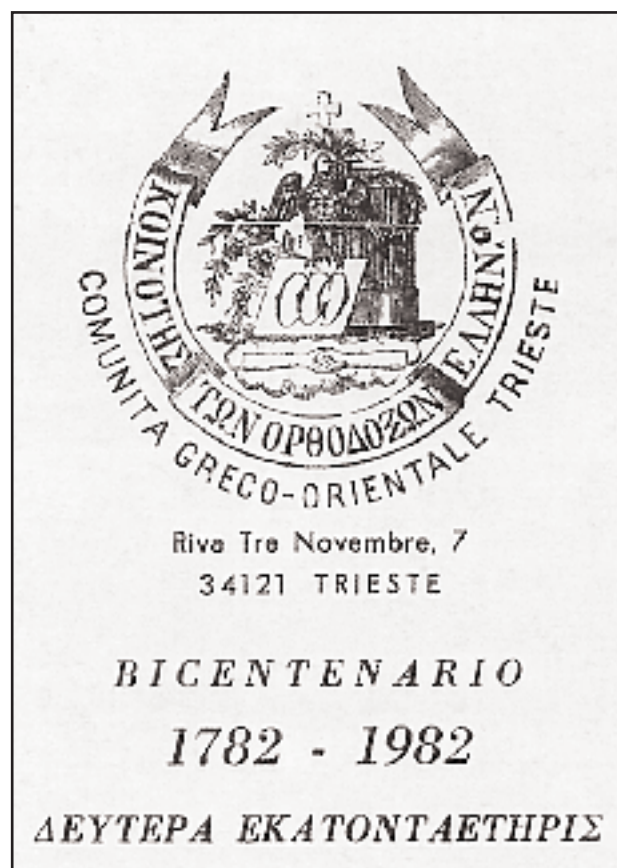

Το πρώτο τυπωμένο καταστατικό της ελληνικής κοινότητας το 1787. (Οροι και Διαταγαί του Γένους και της αδελφότητος των Γραικών...).

Elemosyne) ξενικούν στις αρχές του 19ου αιώνα και συνδυάζονται με τις ονομαστικές καταγραφές των πτωχών (Repertorii die Poveri).

Η ζωή της Κοινότητας περιλαμβάνει και δύσκολες στιγμές, και έκρυθμες περιόδους, που καθρεπτίζονται στην κατάσταση του αρ-

χείου. Τόσο το περιεχόμενο όσο η ποιότητα και η πιστότητα των καταγραφών αποτελούν αψεудείς μάρτυρες για τις δυσκολίες ιδίως της μουσολινικής περιόδου. Από το 1920, ωστόσο, ένας άλλος σημαντικός θεσμός εμφανίζεται. Το Ελληνικό Εμπορικό Επιμελητήριο

Αναμνηστική αφίσα για τον εορτασμό των διακοσίων χρόνων (1782-1982) της Ελληνικής Κοινότητας Τεργέστης.

(Camera di Commercio Hellenica) συγκεντρώνει στοιχεία για την εμπορική και την εν γένει οικονομική κίνηση και το νομοθετικό πλαίσιο οικονομικής δράσης στην Ελλάδα και την Ιταλία. Διατηρεί στενή σχέση με τις ελληνικές και τις ιταλικές αρχές, συνδέεται στενά με άλλους οικονομικούς οργανισμούς της περιοχής και εκπονεί σχέδια για την ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων με την Ελλάδα.

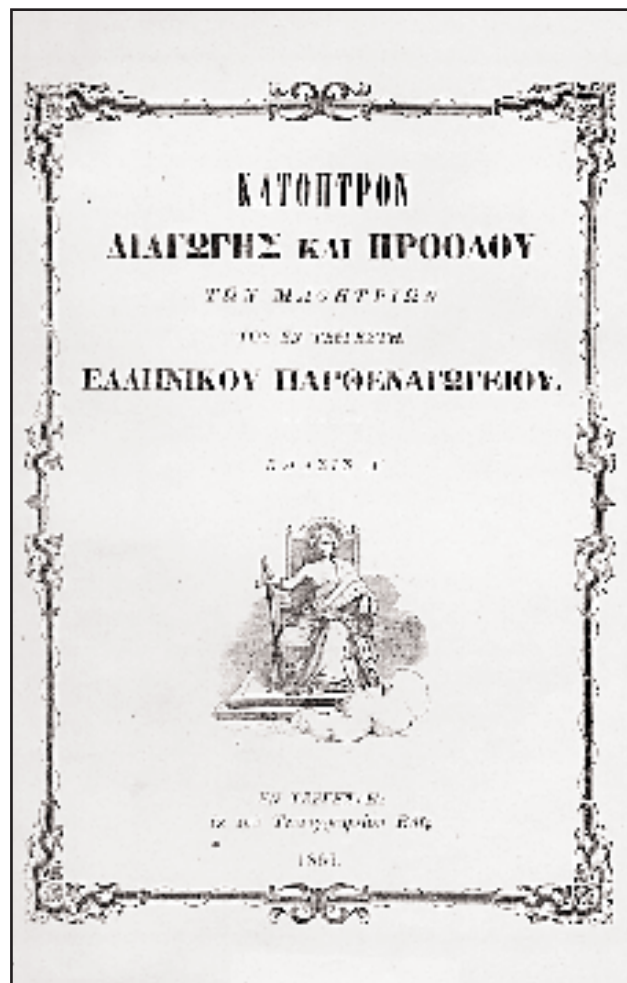
Πολύτιμη πηγή

Το Αρχείο της κοινότητας περιλαμβάνει και παλαιούς χάρτες και σχέδια, όπως αυτό των Αθηνών του 1837. Σήμερα φιλοξενείται σε έναν χώρο ειδικά σχεδιασμένο στον τρίτο όροφο του κτιρίου της Κοινότητας στη Via III Novembre 6. Το πιο σημαντικό τμήμα του, το «Αρχειόν», οι διαθήκες των δωρητών και τα ληξιαρχικά βιβλία, φυλάσσεται στο ασφαλισμένο από κάθε κίνδυνο θησαυροφυλάκιο (Cassa Forte) του πρώτου ορόφου.

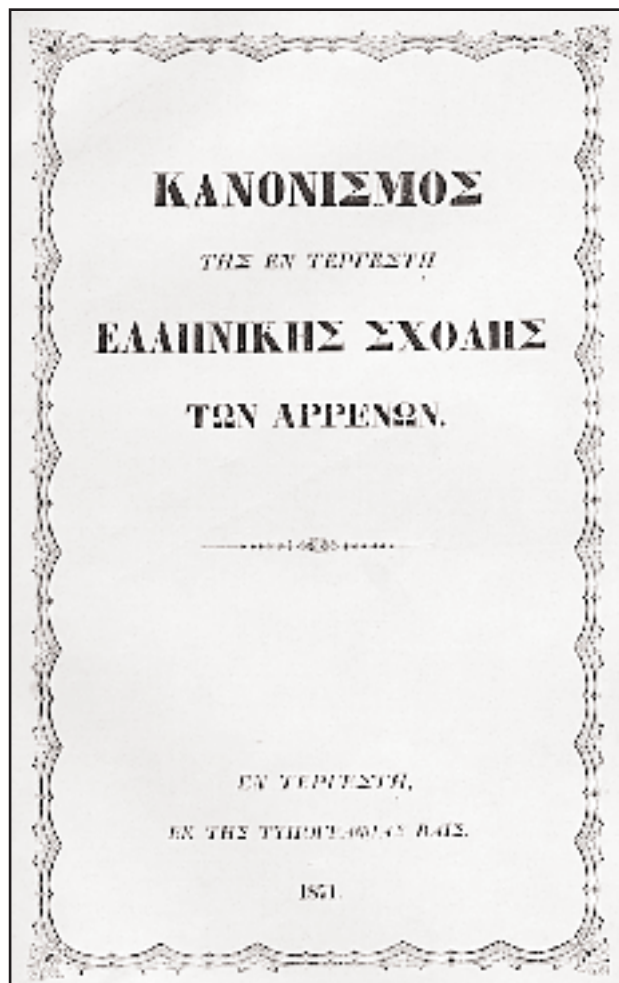
Μετά τη διάσωση και την κατάταξή του, επίκειται και η δημοσίευση του καταλόγου του αρχείου. Λόγω του πολυεθνικού χαρακτήρα και της παράλληλης ιστορικής πορείας της πόλης και της ελληνικής Κοινότητας, το αρχείο αποτελεί πολύτιμο κεφάλαιο για την ιστορία της Διασποράς και γέφυρα επικοινωνίας των Ελλήνων μελετητών με τους ιστορικούς άλλων εθνοτήτων με ανάλογη ιστορική εμπειρία.

Σημειώσεις:

- 1) Ολγα Κατσαροδή - Hering, Η ελληνική παροικία της Τεργέστης (1751-1830), τ.2, Αθήνα 1986, όπου και κατάλογος πηγών για την περίοδο.
- 2) Βλ. σχετικά Απόστολος Παπαϊωάννου, La biblioteca della Comunita Greco - Orientale di Trieste, Τεργέστη 982, σ. 57-115.

Το βιβλιόριον διαγωγής και προόδου των μαθητριών του ελληνικού ΠαρθENAΓΩΓΕΙΟΥ Τεργέστης το 1866.

Ο Κανονισμός της Ελληνικής Σχολής Αρρένων της Τεργέστης το 1871.

Η Βιβλιοθήκη της Κοινότητας

Βιβλία με Κλασική Φιλολογία, Βυζαντινή, Νεοελληνική, Ευρωπαϊκή και σπάνια χειρόγραφα

Του **Απόστολου Γ. Παπαϊωάννου**

Ιστορικού, Αν. Καθηγητή
του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

ΣΤΟ ΑΡΧΕΙΟ της βιβλιοθήκης της Ελληνικής Κοινότητας Τεργέστης (ΕΚΤ) υπάρχουν οι εξής χειρόγραφοι κατάλογοι των βιβλίων της:

1. Χειρόγραφος κατάλογος που συντάχθηκε πολύ πρόχειρα το 1817. Είναι άδετος και αποτελείται από δώδεκα φύλλα. Υπάρχει και αντιγραφο από άλλο χέρι. Τα φύλλα 10-12 είναι λευκά. Φέρει την επιγραφή: «Τεργέστη 20 Ιουνίου 1817. Κατάλογος των βιβλίων της βιβλιοθήκης του Σχολείου του εν Τεργέστη γένους των Γραικών».

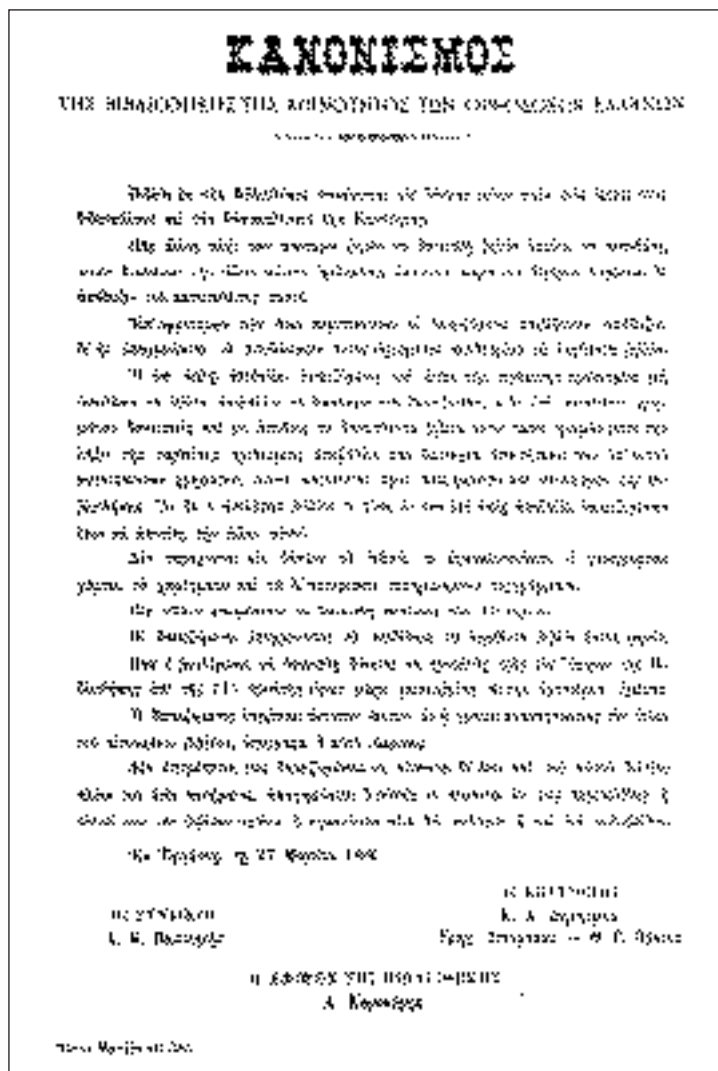
Η καταγραφή των βιβλίων έγινε κατά κατηγορίες (Γεωγραφία, Ιατρική...). Τα έντυπα σημειώνονται το ένα ύστερα από το άλλο χωρίς αύξοντα αριθμό. Σημειώνεται μόνο ο αριθμός των τόμων στο τέλος του κάθε τίτλου. Ο κατάλογος είναι φτωχός χρήσιμος ωστόσο για την ιστορία της βιβλιοθήκης της ΕΚΤ. Στη σελ. 8 σημειώνονται δύο χειρόγραφα: Οι Παροιμίες (του Παρθενίου Κατζιούλη) και η Λογική (πιθανότατα του Βικεντίου Δομοδού). Τον κατάλογο υπογράφουν ο επιστάτης Προκόπης Καρτσιώτης, ο Πέτρος Μωραϊτίνης και ο Νικόλαος Ρενιέρης.

2. Το 1830 επιχειρείται η πρώτη συστηματική καταγραφή των βιβλίων της βιβλιοθήκης. Υπάρχει ένας πανόδετος χειρόγραφος κατάλογος 182 σελίδων, από τις οποίες έχουν χρησιμοποιηθεί οι 52. Το χειρόγραφο φέρει τον τίτλο: «Κατάλογος της βιβλιοθήκης του ημετέρου γένους 1830». Τα βιβλία έχουν γραφεί σε κατηγορίες. «1. Λεξικά, γραμματική και άλλα φιλολογικά. 2. Συγγραφεύς, ελληνικοί, ερωτικοί ή πλασματογράφοι και μυθογράφοι, φιλόσοφοι, ιστορία της φιλοσοφίας, φυσικοί, μαθηματικοί και αστρονόμοι, νομικοί, εκκλησιαστικοί, ιταλικά βιβλία, γαλλικά βιβλία». Στον κατάλογο σημειώνεται επίσης και η θέση των κατηγοριών στις βιβλιοθήκες.

Ο κατάλογος περιλαμβάνει δεκαεπτά κατηγορίες στις οποίες αναλογούν 516 τίτλοι βιβλίων. Ο χωρισμός σε κατηγορίες δεν είναι αυστηρός. Η πλουσιότερη κατηγορία είναι η θεολογία, που περιέχει 104 τίτλους βιβλίων. Όλα τα έντυπα ανήκαν στο σχολείο της ΕΚΤ, όπως σημειώνεται στην πρώτη σελίδα του καταλόγου: «Κατάλογος των βιβλίων της εν Τεργέστη Ελληνικής Σχολής».

Νέοι κατάλογοι

3. Το 1867 συντάχθηκαν δύο νέοι κατάλογοι της βιβλιοθήκης. Ένας

Ο κανονισμός της Βιβλιοθήκης της Κοινότητας με ημερομηνία 27 Μαρτίου 1866.

από 22 λυτά φύλλα και φέρει τον τίτλο «Κατάλογος των βιβλίων των εν τη Γραμματεία της Κοινότητας των ενταύθα Ορθόδοξων Ελλήνων Βιβλιοθηκών». Ο κατάλογος αυτός χωρίζει τα βιβλία σε τρεις κατηγορίες: «Φιλολογία, Θεολογία, διάφορα». Τα έντυπα κάθε κατηγορίας καταγράφονται αλφαβητικά με βάση το όνομα του συγγραφέα. Στις κατηγορίες αυτές αντιστοιχούν 287, 201, 521 τίτλοι βιβλίων. Τα βιβλία καταγράφονται με σχετική ακρίβεια, δίνονται οι ενδείξεις του αριθμητικού καταλόγου του 1867, αλλά δεν αριθμούνται. Επίσης αναφέρονται η ύπαρξη 25 χειρογράφων χωρίς να κατονομάζονται.

5. Το 1940 ο Ορέστης Βάγιας ανέλαβε την ταξινόμηση της βιβλιοθήκης και συνέταξε νέο κατάλογο. Ο νέος κατάλογος είναι αριθμητικός από 1-2.939. Ο συντάκτης του δεν ακολούθησε κανένα σύστημα. Προφανώς κατέγραψε τα βιβλία αρχίζοντας από τις βιβλιοθήκες του μουσείου. Κατέγραψε 2.939 έντυπα, επικόλλησε στη ράχη κάθε βιβλίου τον αντίστοιχο αριθμό, σφράγισε και έγραψε με μελάνι τον ίδιο αριθμό στην προμετωπίδα του εντύπου. Παράλληλα δελτιογράφησε τα βιβλία και έφτιαξε δύο καταλόγους, έναν αλφαβητικό και ένα συστηματικό. Η καταλογογράφηση και δελτιογράφηση των εντύπων δεν ολοκληρώθηκε.

Μεγάλες ελλείψεις

Οι συντάκτες των καταλόγων και των δελτίων δεν ακολούθησαν ένα συγκεκριμένο σύστημα καταλογογράφησης και ταξινόμησης των βιβλίων με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας χαώδους καταστάσεως. Επίσης ένας μεγάλος αριθμός εντύπων δεν είχε συμπεριληφθεί στους καταλόγους που ανέφερα. Κρίθηκε απαραίτητος ο έλεγχος όλων των βιβλίων με βάση τους καταλόγους των αρχών του 1900 και του 1940. Για το σκοπό αυτό κατέταξα τα βιβλία χρονολογικά, ανάλογα δηλ. με το χρόνο της έκδοσής τους. Διαπίστωσα ύστερα από λεπτομερή έλεγχο ότι από τον χειρόγραφο κατάλογο, που είχε συνταχτεί στις αρχές του 20ού αιώνα, δεν υπήρχαν 56 τίτλοι βιβλίων. Από τον αριθμητικό κατάλογο του 1940 αποδείχτηκε ότι οι ελλείψεις ήταν ελάχιστες. Σε σύνολο 2.939 τίτλων (μεταγενέστερος αριθμός 2.944) δεν υπήρχαν έξι τίτλοι βιβλίων. Μαρτυρίες απώλειας βιβλίων παρέχουν οι Αρ. Καρακάρης και Μ. Κωνσταντινίδης. Οι απώλειες τοποθετούνται στα τέλη περίπου του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα. Στη βιβλιοθήκη λειτουργούσε δανειστικό τμήμα το

αριθμητικός και ένας αλφαβητικός. Ο αριθμητικός κατάλογος έχει 112 σελίδες και είναι πανόδετος. Έχουν γραφεί οι 69 σελίδες και φέρει την επιγραφή «Κατάλογος αριθμητικός της βιβλιοθήκης της εν Τεργέστη Ελληνικής Κοινότητας». Ο κατάλογος αυτός είχε συμπεριλάβει τα βιβλία που περιέχονταν στη μεγάλη εντοιχισμένη βιβλιοθήκη της γραμματείας της ΕΚΤ (ερμάρια Α-Η), στη «βιβλιοθήκη Β» και στη «μικρή βιβλιοθήκη», δηλ. συνολικά περιείχε τα βιβλία τριών βιβλιοθηκών. Η αρίθμηση είχε γίνει κατά τόμους και χωρίς να ληφθεί υπόψη η καταλογογράφηση του 1830. Έτσι, στη ράχη του βιβλίου, στο κάτω μέρος, επικολλήθηκε ο αριθμός του νέου καταλόγου. Στα ερμάρια Α-Η και στη «βιβλιοθήκη Β» υπήρχαν 1.747 τόμοι που αναλογούν σε 910 τίτλους βιβλίων. Στη «μικρή βιβλιοθήκη» υπήρχαν 353 τόμοι που αναλογούσαν σε 181 τίτλους. Στη σελίδα 35 του καταλόγου υπάρχει πίνακας χειρογράφων.

Σημειώνονται εννέα χειρόγραφα. Ο αλφαβητικός κατάλογος φέρει τον τίτλο: «Κατάλογος αλφαβητικός της βιβλιοθήκης της εν Τεργέστη Ελληνικής Κοινότητας 1867». Περιέχει τρία αλφαβητικά ευρετή-

ρια, ένα για την εντοιχισμένη βιβλιοθήκη (ερμάρια Α-Η), ένα για τη «βιβλιοθήκη Β» και ένα για τη «μικρή βιβλιοθήκη». Τα βιβλία έχουν καταχωριστεί αλφαβητικά με βάση το όνομα του συγγραφέα. Έχει 102 σελίδες. Στις σελ. 1-43 καταγράφονται τα βιβλία τα οποία είχαν τοποθετηθεί στα ερμάρια Α-Η. Στη σελ. 44 περιγράφονται σύντομα εννέα χειρόγραφα που αναφέρονται στη σελ. 35 του αριθμητικού καταλόγου). Οι σελ. 45-52 είναι λευκές. Στη σελ. 53 υπάρχει ο τίτλος: Κατάλογος αλφαβητικός της Βας βιβλιοθήκης. Στις σελ. 55-89 περιέχονται τα βιβλία της «βιβλιοθήκης Β». Στις σελ. 90-97 έχουν καταχωριστεί τα βιβλία της «μικρής βιβλιοθήκης». Οι σελ. 98-102 είναι λευκές. Οι κατάλογοι αυτοί συντάχτηκαν από τον τότε έφορο της βιβλιοθήκης Υπάτιο Αυγερινό, όταν ήταν πρόεδρος ο Αναστάσιος Βαρδάκας.

4. Στον διπλό κατάλογο του Υπ. Αυγερινού στηρίχτηκαν οι συντάκτες ενός άλλου καταλόγου στις αρχές του 20ού αιώνα. Για τη σύνταξη του καταλόγου αυτού εργάστηκαν ο Αριστείδης Καρακάρης, ο Μαργαρίτης Κωνσταντινίδης και ο Εμμ. Β. Σταματάκης. Αποτελείται

1862, όπως μαρτυρεί το ειδικό τετράδιο που φέρει τον τίτλο: «Σημειώσεις των βιβλίων της βιβλιοθήκης τα οποία δανείζονται εις τους διδασκάλους της Σχολής». Αργότερα η ΕΚΤ τύπωσε ειδικά μονόφυλλα - αποδείξεις για το δανεισμό των βιβλίων, προκειμένου να διευκολύνεται ο δανειστής, αλλά και να ελέγχεται αποτελεσματικά η επιστροφή του εντύπου στη βιβλιοθήκη. Οποσδήποτε στις απώλειες βιβλίων συνέτειναν πολλοί παράγοντες. Η βαθμιαία παρακμή της ΕΚΤ μετά το 1891, οι ιστορικές περιπέτειες της πόλης της Τεργέστης και, κυρίως, η πλήρης αδιαφορία για τη βιβλιοθήκη και το αρχείο, ιδίως κατά τις τελευταίες δεκαετίες, συνέβαλαν ακόμη περισσότερο στο χάος που είχε δημιουργηθεί.

Βιβλία πρόσφεραν στην ΕΚΤ ιερείς, δάσκαλοι της Ελληνικής Σχολής Τεργέστης, γνωστοί λόγιοι και φιλογενείς όπως ο αρχιμ. Δανιήλ Βιτάλης, ο αρχιμ. Χρυσόστομος Γκιολιαδάκης, ο Αλέξανδρος Αφεντούλης, ο Αριστείδης Καρακάρης, ο Μαργαρίτης Κωνσταντινίδης, ο Ιωάννης Μπούκουρας, ο Ιωάννης Παπακόστας, ο Χαρ. Σοφιανόπουλος, ο Ι. Χατζηκώστας και τελευταία ο Δημήτριος Δημητρίου. Υπάρχουν επίσης ελάχιστα βιβλία και τεύχη περιοδικών στη γερμανική γλώσσα που ανήκαν στο Διονύσιο Θερειανό. Όπως είναι γνωστό, η μεγάλη βιβλιοθήκη του Επτανήσιου λόγιου περιήλθε στη Biblioteca Cínica της Τεργέστης σύμφωνα με τη θέληση του ίδιου του Θερειανού. Βρέθηκαν ακόμη πολύ λίγα βιβλία του Ευσταθίου Πασχάλη και του Θεαγένη Λιβαδά που είχαν χρηματίσει διευθυντές της Ελληνικής Σχολής Τεργέστης. Για την πληρέστερη γνώση του περιεχομένου της βιβλιοθήκης απαιθμούμε τις κυριότερες κατηγορίες, έτσι όπως τις διακρίναμε και κατατάξαμε τα βιβλία και γενικότερα τα έντυπα που υπήρχαν στην Κοινότητα.

Οι κατηγορίες

Περιοδικά: 176 τίτλοι ελληνικών και ξένων, από τα οποία ορισμένα σπάνια («Ερμής ο λόγιος», «Εσπερος» της Λιψίας, «Κλειώ» της Λιψίας, «Ευτέρπη», αρκετοί τόμοι του περιοδικού συγγράμματος του εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου κ.ά.).

Γλωσσολογία: 420 τίτλοι. Ποικίλα γλωσσικά, εγκυκλοπαιδικά ή διαφόρων ειδικοτήτων λεξικά (γύρω στους 200 τόμους), μεταξύ των οποίων η γαλλική «Grande Encyclopedie».

Κλασική φιλολογία: 892 τίτλοι παλαιών και νεώτερων εκδόσεων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Σχεδόν όλα τα βιβλία διατηρούνται πολύ καλά. Στην ίδια κατηγορία περιλαμβάνεται και το μοναδικό incunabulo (1495) που υπάρχει στη βιβλιοθήκη. Πρόκειται για έναν τόμο που περιέχει τα Ειδύλλια του Θεοκρίτου, τις Γνώμες του Κάτω-

Επιτομή Ιταλικής Γραμματικής για τους μαθητές του ελληνικού σχολείου της Τεργέστης.

νος, τις Γνώμες των επτά σοφών και άλλα έργα.

Βυζαντινή φιλολογία: 83 τίτλοι σπάνιων εκδόσεων βυζαντινών κειμένων.

Νεοελληνική φιλολογία: 300 περίπου τίτλοι παλαιών και νεώτερων έργων.

Ευρωπαϊκή φιλολογία: 450 περίπου τίτλοι γνωστών Ευρωπαίων λογοτεχνών και συγγραφέων (Goethe, Hugo, Voltaire κ.ά.).

Γεωγραφία: Περισσότεροι από 200 τίτλοι. Πλούσια συλλογή χαρτών (άτλαντες).

Ιστορία: 630 τίτλοι. Σημαντική συλλογή ιστορικών βιβλίων που αναφέρονται στην ελληνική επανάσταση του 1821.

Ιατρική: 170 περίπου τίτλοι χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Θεολογία: Περισσότεροι από 600 τίτλοι. Σπανιότερες εκδόσεις λειτουργικών, δογματικών και διάφορων θεολογικών βιβλίων.

Χειρόγραφα: Πρόκειται για τη γνωστή συλλογή των 38 χειρογράφων κωδικών που έχει πειργράψει ο Σπυρ. Π. Λάμπρος.

Το παλαιότερο βιβλίο της βιβλιοθήκης, όπως αναφέρθηκε, είναι μια συλλογή έργων γνωστών κλασικών συγγραφέων. Περιέχει ανάμεσα στα άλλα έργα τα Ειδύλλια του Θεοκρίτου, τις Γνώμες του Κάτω- σοφών, τις Γνώμες των επτά σοφών. Το τύπωσε ο Αλδος Μανούτιος στη Βενετία τον Φεβρουάριο του 1495. Υπάρχει επίσης η σπανιότατη έκδοση του Λεξικού του Ησύχιου που τυπώθηκε το 1521. Το 1514 ο Μάρκος Μουσούρος είχε τυπώσει στο τυπογραφείο του Αλδου Μανούτιου το Λεξικό. Ανατύπωση αυτού του έργου είναι η έκδοση που έχει διασωθεί στη βιβλιοθήκη της Κοινότητας. Σημειώνουμε ακόμη την ύπαρξη σημαντικών εκδόσεων κλασικών συγγραφέων όπως οι τραγωδίες του Σο-

Εντολές και οδηγίες προς τους Έλληνες της Κοινότητας Τεργέστη 1784.

φοκλή (Φλωρεντία 1522), τα υπομνήματα του Ευστρατίου στα δέκα βιβλία των Ηθικών Νικομαχείων του Αριστοτέλη (Βενετία 1536), οι εννέα κωμωδίες του Αριστοφάνη (Βασιλεία 1547), οι Παρεκβολές του Ευσταθίου στην Ιλιάδα και στην Οδύσσεια του Ομήρου (Ρώμη 1542-1550), οι Λόγοι του Ισοκράτη μεταφρασμένοι στα ιταλικά (Βενετία, 1555), οι Λόγοι του Δημοσθένη (Παρίσι 1570), το Λεξικό Σουΐδας (Γενεύη 1619), η Ρητορική Τέχνη του Φραγκίσκου Σκούφου (Βενετία 1681), η Λογική του Αριστοτέλη (Πάδοβα 1691), οι Λόγοι του Κικέρωνα (Πάδοβα 1726), τα Έργα του Βιργιλίου (Μιλάνο 1736), Le rime risontrate του Petrarca (Βενετία 1747), Ιστορίες του Rollin (Βενετία 1758-1763), η Αινειάδα του Βιργιλίου (Παρίσι 1760). Εξάλλου διασώζονται οι περισσότερες από τις σπάνιες εκδόσεις του Αδαμάντιου Κοραή. Η ύπαρξη της εξηγείται από τις φιλικές σχέσεις που είχε συνάψει ο Έλληνας λόγιος με πολλούς συμπατριώτες του που εμπορεύονταν στην Τεργέστη όπως ο Αλέξανδρος Βασιλείου (1740-1818).

Σπάνιες εκδόσεις

Μοναδικά είναι ορισμένα βιβλία τυπωμένα στην Τεργέστη, παλαιές εκδόσεις καθώς και ελάχιστα έντυπα εκκλησιαστικού περιεχομένου. Ειδικότερα, σημειώνουμε τα Αργοναυτικά του Απολλωνίου του Ροδίου (Φραγκφούρτη 1546) και τη λανθάνουσα έκδοση του Γεωπονικού Αγαπίου Λάνδου (Βενετία 1686). Δυσεύρετα είναι τα συγγράμματα των Βυζαντινών συγγραφέων, θεολόγων, φιλολόγων και ιστορικών, όπως η Θεία Λειτουργία του Ιωάννου του Χρυσόστομου (Βενετία 1644), η Μυριόβιβλος του Φωτίου (Μαγεντία 1653),

το Χρονικό του Ιωάννη Ζωναρά (Βενετία 1729) και η Εξάβιβλος του Κωνσταντίνου Αρμενοπούλου (Βενετία 1766). Συμπληρωματικά αναφέρουμε το Συνταγματίον περί των αγίων και ιερών Μυστηρίων του Γαβριήλ Σεβήρου (Βενετία 1691), τον Θησαυρό τετραγλωσσο του Γεράσιμου Βλάχου (Βενετία 1723), τη Γεωγραφία του Μελέτιου Μήτρου (Βενετία 1728), την Ιστορία του Βυζαντίου του Ιωάννη Στάνου (Βενετία 1767) και την Εκκλησιαστική Ιστορία του Μ. Μήτρου (Βιέννη 1783-1795).

Στον εμπλουτισμό της βιβλιοθήκης συνέλεξε κυρίως το Οικονομείο βραβείο. Από το 1882 και η βιβλιοθήκη εμπλουτιζόταν συστηματικά από τα βιβλία που αποστέλλονταν στην Επιτροπή του Οικονομείου Κληροδοτήματος προς βράβευση ως τις παραμονές της έκρηξης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο χρόνος 1940 μπορεί να θεωρηθεί τομή. Η βιβλιοθήκη παύει πλέον να τροφοδοτείται. Μετά το θάνατο του Μαργαρίτη Κωνσταντινίδη (1933) σοβαρό ενδιαφέρον για τη βιβλιοθήκη επέδειξαν ο Ιωάννης Σκαραμαγκάς και ο Κλεόβουλος Κέδρος. Επίσης ο Κωνσταντίνος Πιζάνης, ο Εμμανουήλ Τρακάκης, ο Γεώργιος Κωνσταντινίδης, ο Σπυρ. Νικολαΐδης και ο Ευάγγελος Πανταρρώτας, που πρόθυμα δέχτηκαν τη βοήθεια που μπορούσε να προσφέρει η ελληνική πολιτεία διά του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας. Από τα νεώτερα μέλη της ΕΚΤ αναφέρω τον Μιχάλη Χατζάκη για το θερμό ενδιαφέρον του για τις υποθέσεις γενικότερα της Κοινότητας.

Σημείωση «Επτά Ημερών»: Το άρθρο είναι από το δημοσίευμα του Α.Γ. Παπαϊωάννου, «Εκθεση για την ταξινόμηση και καταλογογράφηση της βιβλιοθήκης της Ελληνικής Κοινότητας Τεργέστης, αφιέρωμα «Ροδονία», τμήμα στον Μ. Ι. Μανούσακα, τόμος δεύτερος, Ρέθυμνο 1994, σ.σ. 415-424.

Η πόλη της Τεργέστης κατά το 1830 (Συλλογή Σκαρμαγκά).

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

Σημαντικοί λόγιοι και δημοσιογράφοι κάλυψαν επάξια την προσφορά του στους Έλληνες ομογενείς

Του **Απόστολου Γ. Παπαϊωάννου**

Ιστορικού, αν. καθηγητή
του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

ΤΗΝ δημοσιογραφία εγκαινίασε στην Τεργέστη ο Σμυρναίος λόγιος και δημοσιογράφος Ιωάννης Ισιδωρίδης Σκυλίτσης (1819-1890). Είχε εσφαλίσει την οικονομική υποστήριξη του Αμβρόσιου Ράλλη και με τη συνεργασία των δύο νεαρών τότε λογίων της Τεργέστης, Θ. Λιβαδά και Δ. Θερειανού, κατόρθωσε να τυπώσει στο τυπογραφείο του Αυστριακού Λόιδ την εφημερίδα «Ημέρα». Έτσι ο Ελληνισμός της Τεργέστης απέκτησε ένα ισχυρό όργανο μέσα από το οποίο εκφραζόταν και διέδιδε τις απόψεις του στην ελεύθερη και στην υπόδουλη Ελλάδα.

Η διάδοση της εφημερίδας υπήρξε ταχύτατη. Οπωσδήποτε συντέλεσε σ' αυτό και η πλούσια εμπειρία του Σκυλίτση. Σκοπός του εκδότη ήταν να ενημερώσει τους Έλληνες κατοίκους των σημαντικότερων κέντρων της Ανατολής για τα ευρωπαϊκά πράγματα και να καταστεί η εφημερίδα του το εθνικό όργανο που θα ήταν σε θέση να δημοσιεύει πληροφορίες σχετικές με τις τιμές των ξένων συναλλαγ-

μάτων καθώς και για το εμπόριο και γενικότερα για την οικονομική ανάπτυξη της Ευρώπης. Το πρόγραμμά του το ανέπτυξε στο πρώτο φύλλο της εφημερίδας του που κυκλοφόρησε την 9/21 Σεπτεμβρίου 1855.

Το μεγαλύτερο μέρος της εφημερίδας κάλυπτε μια πλούσια ειδησεογραφία από όλες τις χώρες της Ευρώπης. Η εφημερίδα έδινε ιδιαίτερη σημασία στα εθνικά προβλήματα του Ελληνισμού και ασχολήθηκε πολλές φορές με το Ανατολικό ζήτημα. Ειδικότερα, οι αδελφοί Βυζάντιοι, Αλέξανδρος και Αναστάσιος, καθώς και ο Διονύσιος Θερειανός, έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για την επίλυση του Κρητικού ζητήματος.

Η εφημερίδα δημοσίευε συνεργασίες όχι μόνο των λογίων της Τεργέστης αλλά και γνωστών συγγραφέων και λογοτεχνών από τον ελλαδικό χώρο. Έτσι συναντούμε στις σελίδες της μελετήματα του Δημητρίου και του Γρηγορίου Βερναρδάκη, του Κωνσταντίνου Κόντου, του Σπυρίδωνος Παπαγεωργίου, του Ιωάννη Σκαλτσούνη, του Αντωνίου Μηλιαράκη κ.ά. Παρέχονται επίσης πολλές πληροφορίες βιβλιογραφικές και καταχωρίζο-

νται πολλές βιβλιοκρισίες. Εξάλλου, η εφημερίδα δεν παρέλειψε να ζητήσει άρθρα και μελετήματα επιφανών Ευρωπαίων λογίων, κυρίως Γερμανών, τα οποία παρουσίαζε μεταφρασμένα από τις στήλες της, όπως του Ernst Gurtius, του K. Krumbacher, του H. Diels, του Telfy και πολλών άλλων. Ήταν, δηλαδή, εφημερίδα γενικού περιεχομένου, που κάλυπτε όλα σχεδόν τα ενδιαφέροντα. Ωστόσο, απευθυνόταν σε καλλιεργημένο και απαιτητικό κοινό. Είχε φανατικούς αναγνώστες και επέδρασε θετικά στα ελληνικά πράγματα.

Πολύτιμη βοήθεια

Χωρίς υπερβολή, η εφημερίδα αυτή βοήθησε πολύ την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας με τη δημοσίευση ευρωπαϊκών πολιτικών ειδήσεων. Η ιδιαίτερη καθαρεύουσα γλώσσα της δεν αποτέλεσε φραγμό στη διάδοσή της. Απλοί άνθρωποι του λαού τη διάβαζαν προσεκτικά και μάλιστα αντέγραφαν την πολύτιμη αρθρογραφία της. Αξίζει να μελετηθεί η περίπτωση των καθαρευουσιάνων λογίων της Τεργέστης που αρθρογραφούσαν στην «Ημέρα» και στην «Κλειώ», οι ο-

ποίοι, ενώ δεν ήταν δημοτικιστές ή οπαδοί του λεγόμενου κινήματος του δημοτικισμού, είχαν εκφράσει σκέψεις και ιδέες περισσότερο προωθημένες, δηλαδή προοδευτικές και εθνικά συμφέρουσες από τις απόψεις των δημοτικιστών της εποχής τους, όπως για παράδειγμα του Γιάννη Ψυχάρη (1854-1929). Είχαν δηλαδή αποδείξει ότι είναι άλλο πράγμα η πολιτική τοποθέτηση ή η προοδευτική ιδεολογία. Η αυξημένη κοινωνική τους επιρροή είναι ολοφάνερη σε όλες τις φάσεις κυκλοφορίας της εφημερίδας. Μέγιστη επιτυχία μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός ότι ο Λύσανδρος Χατζηκώνστας θα προτιμήσει το «τεργεσταίον ύφος» της «Νέας Ημέρας» για τις μεταφράσεις και γενικότερα για τις εκδόσεις της Βιβλιοθήκης Μαρασλή. Πρέπει ακόμη να τονιστεί ότι η εφημερίδα παράλληλα με τα ευρωπαϊκά γεγονότα, τα οποία παρακολουθούσε ανελλιπώς, δημοσίευε ειδήσεις από την Ελλάδα και ενημέρωνε με τον τρόπο αυτό τον Έλληνα κάτοικο του εξωτερικού.

Φαίνεται επίσης ότι η επικρατούσα πολιτική κατάσταση στην Τεργέστη επέτρεπε την κυκλοφορία της εφημερίδας και οι Τριεστίνοι,

χωρίς αμφιβολία πρέπει να είχαν εκτιμήσει αυτή την προσπάθεια. Αλλά και οι αρθρογράφοι της εφημερίδας δεν παρέλειπαν να εκφράσουν την αγάπη τους προς την πόλη της Τεργέστης που τόσο πρόθυμα και φιλόξενα δέχτηκε το ελληνικό στοιχείο και το περιέβαλε με την εκτίμησή της. Από την άλλη μεριά, ο ιταλικός τύπος της Τεργέστης επανειλημμένα υποστήριξε τα ελληνικά δίκαια, ακολουθώντας την πολιτική γραμμή της «Ημέρας» και της «Νέας Ημέρας» και έδωσε μέσα από τις στήλες του ευρεία δημοσιότητα στα θέματα της ελληνικής κοινότητας της Τεργέστης.

Η εφημερίδα «Ημέρα» ήταν εβδομαδιαία και κυκλοφόρησε μ' αυτόν τον τίτλο ως το 1866. Από το 1866 ως τις αρχές του 1912 συνέχισε την κυκλοφορία της στην Τεργέστη με τον τίτλο «Νέα Ημέρα». Επειτα μεταφέρθηκε στην Αθήνα και κυκλοφόρησε για πρώτη φορά την 8 Ιουλίου 1913 σε μικρό σχήμα 4ο και συνήθως δωδεκάσελιδη.

Εξάλλου από το 1877 η διεύθυνση της «Νέας Ημέρας» κυκλοφορούσε ειδικές τετρασέλιδες αυτοτελείς εκδόσεις για τις ανατολικές χώρες, παρατηρήματα θα λέγαμε σήμερα ή συμπληρώματα, με διαφορετικούς τίτλους, όπως: «Εβδομάς» (1877 - 1880), «Ευρωπαϊκά Ειδήσεις» (1881 - 1882, 1883 - 1885, 1887 - 1898), «Εσπερία» (1882), «Ηχώ» (1882 - 1883), «Αγγελιοφόρος» (1885 - 1887 - 1898), «Εσπερία» (1882), «Ηχώ» (1882 - 1883), «Αγγελιοφόρος» (1885 - 1886),

Το πρώτο φύλλο της εφημερίδας «Η Ημέρα» που κυκλοφόρησε στην Τεργέστη στις 9/21 Σεπτεμβρίου 1855.

«Αστήρ» (1886 - 1888), «Χρονικά» (1888 - 1890) «Αδριατικά Ειδήσεις» (1890 - 1893).

Οι δύο συνεργάτες του Σκυλίτση, ο Θ. Λιβαδάς και ο Δ. Θερεϊανός, ιδρύουν το 1861 στην Τεργέστη την εφημερίδα «Κλειώ» που συναγωνίζονταν την «Ημέρα».

Η εφημερίδα αυτή, με πλήρη τίτλο «Κλειώ εφημερίς των πολιτικών - φιλολογικών και εμπορικών ειδήσεων» (μετέπειτα «Κλειώ εφημερίς πολιτική, φιλολογική και εμπορική») κυκλοφόρησε από τα μέσα του 1861 ως το τέλος του 1883 και ήταν εβδομαδιαία. Γνώρισε μεγάλη διάδοση και είχε περίπου τους ίδιους στόχους με την «Ημέρα» και τη «Νέα Ημέρα». Εκτός από τους

δύο εκδότες, συνεργάστηκαν στην «Κλειώ» αρκετοί Έλληνες λόγιοι όπως ο Κωνσταντίνος Κόντος, ο Γεώργιος Χατζιδάκις, ο Γεώργιος Μιστριώτης, ο Π. Περβάνογλου, ο Ιωάννης Οικονομίδης, ο Σπυρ. Λάμπρος, καθώς και Ευρωπαίοι συγγραφείς, ιδίως Γερμανοί που ήταν στενά συνδεδεμένοι με τους δύο συνδιδευτοντές της εφημερίδας.

Ισχυρός Τύπος

Πρέπει να αναφέρουμε ότι, σε αντίθεση με τις άλλες ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού, η αυτόνομη ελληνική κοινότητα της Τεργέστης στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα είναι ακόμη ισχυρή. Οι

Έλληνες έμποροι της Τεργέστης, ως το 1891 τουλάχιστον, εξακολουθούν να είναι σοβαροί ανταγωνιστές των εμπορών της Δύσης. Ετσι δικαιολογείται και η άνθηση του ελληνικού Τύπου στο χώρο αυτό. Γιατί, εκτός από τις δύο εφημερίδες που αναφέραμε, το 1882 ο Κωνσταντίνος Ταπούρος εξέδωσε εφημερίδα οικονομικού καθαρά περιεχομένου με τίτλο «Εμπορικός Ταχυδρόμος Τεργέστης. Πανελλήνιον όργανον, εμπορικών, οικονομικών και ναυτιλιακών». Από το Μάιο του 1883 ο τίτλος διαμορφώθηκε ως εξής: «Εμπορικός Ταχυδρόμος Τεργέστης. Εφημερίς εμπορική, οικονομική και ναυτιλιακή». Η εφημερίδα τυπωνόταν στο τυπογραφείο Morterra, ήταν εβδομαδιαία, τετρασέλιδη, σε μεγάλο 4ο σχήμα. Κυκλοφόρησε από τη 20 Μαΐου 1882 ως την 3 Φεβρουαρίου 1884. Ηταν πολύ καλά ενημερωμένη στα οικονομικά θέματα, έδινε πολλές ενδιαφέρουσες ειδήσεις και πληροφορίες για την εμπορική κίνηση της Τεργέστης, δημοσίευε τις τιμές των ξένων συναλλαγμάτων και παρακολουθούσε με ακρίβεια τη ναυτιλιακή κίνηση και γενικότερα το εμπόριο. Πολλές φορές φιλοξενούσε κείμενα που είχαν άμεση σχέση με τα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας.

Σημειώνουμε ακόμη ότι ο Κ. Ταπούρος επιχειρήσει το 1880 να εκδώσει την εφημερίδα «Ερμής» οικονομικού και εμπορικού περιεχομένου, αλλά χωρίς επιτυχία.

Η εφημερίδα θα έδινε έμφαση στο Ανατολικό Ζήτημα και θα πρόβαλλε τα ελληνικά δίκαια. Κυκλοφόρησε με αυτό τον τίτλο μόνο το πρώτο φύλλο την 14 Μαρτίου 1868 που τυπώθηκε στο τυπογραφείο του Weiss. Από το Μάρτιο ως τον Ιούνιο 1868 οι δυο εκδότες κυκλοφόρησαν το περιοδικό «Παλλάς» κυρίως πολιτικοοικονομικού περιεχομένου, που μπορεί να θεωρηθεί συνέχεια του προηγούμενου.

Εντιμη ενημέρωση

Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει η δημοσιογραφία και συγγραφική δραστηριότητα του Δημητρίου Λειβαδίτη (1833 - 1897). Τον Απρίλιο του 1858 εξέδωσε τη σατιρική και φιλολογική εφημερίδα «La Ciarla giornale enciclopedico». Ο Λειβαδίτης ήταν πολύ γνωστός για τους αγώνες του εναντίον των Αυστριακών.

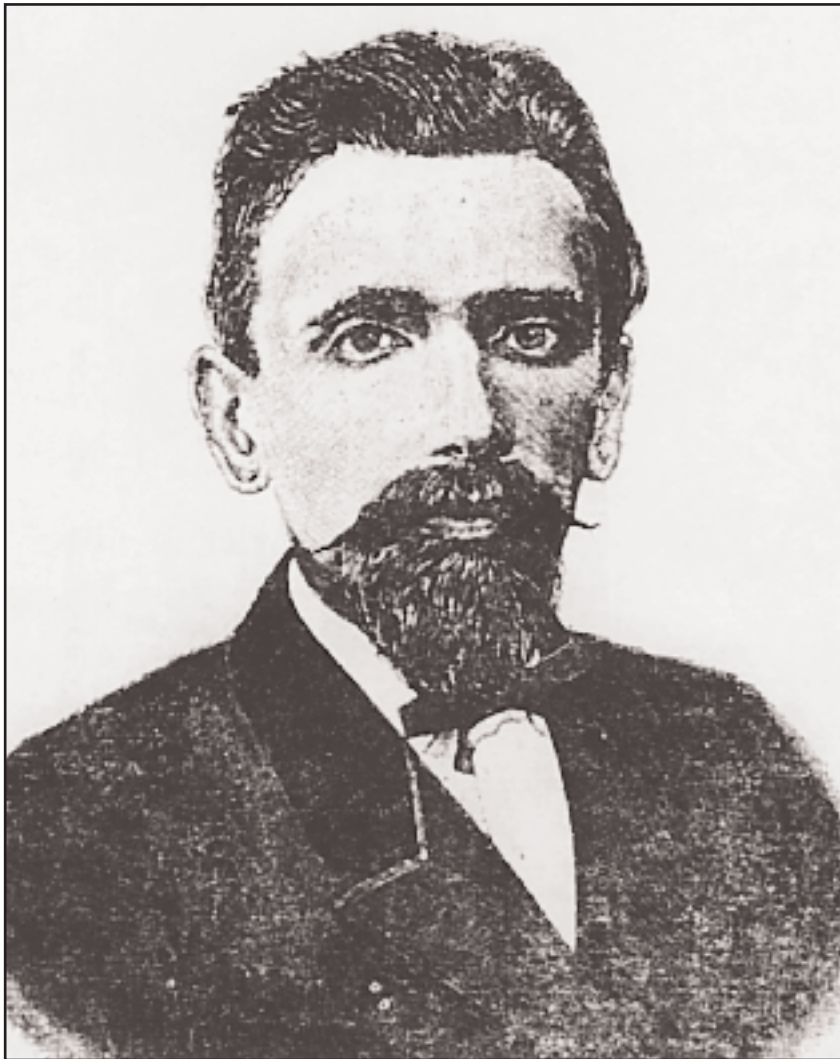
Η θαρραλέα συμμετοχή του στο ιταλικό Risorgimento (1848 - 1849) τον είχε κάνει κοσμογάπητο. Η εφημερίδα του προέξηνσε εντύπωση στον κόσμο και προβλημάτισε την αυστριακή αστυνομία.

Ο υπότιτλος του υπ' αριθμ. 10 φύλλου της εφημερίδας (29 Μαΐου 1858) είναι αποδεικτικός για τις πιέσεις που είχε υποστεί ο εκδότης «La Ciarla giornale ebdomadario, non politico». Τελικά το Σεπτέμβριο του 1858 η αυστριακή αστυνομία απαγόρευσε την κυκλοφορία της εφημερίδας.

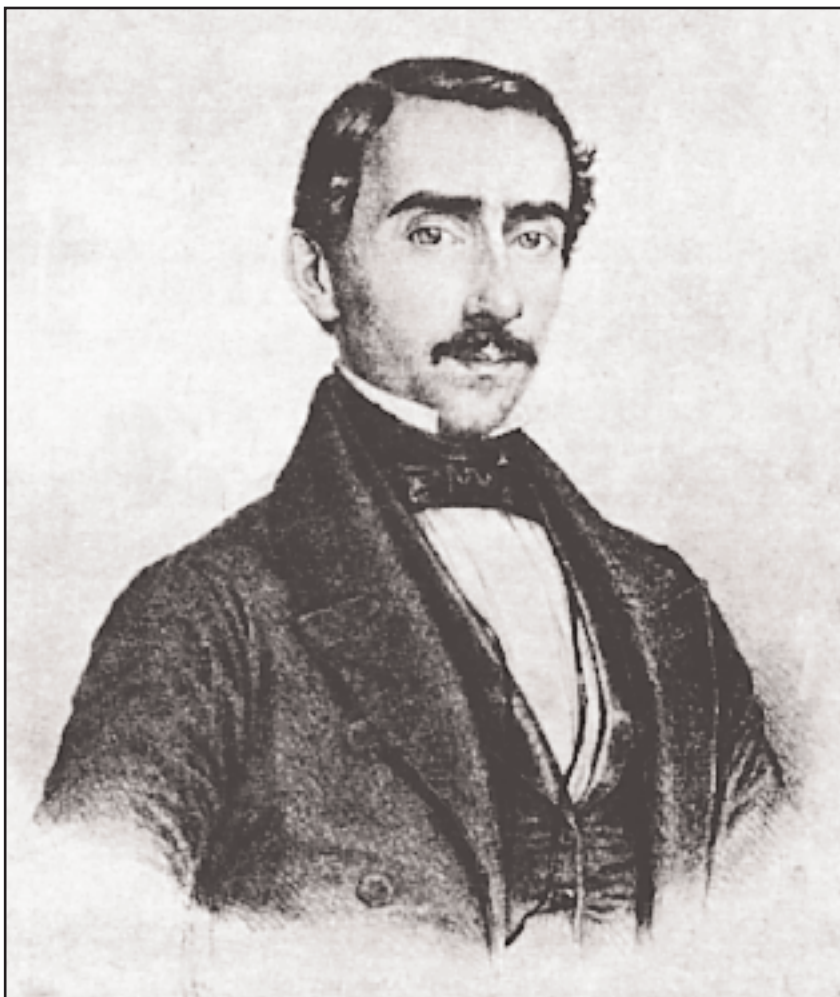
Συνέχεια στην 24η σελίδα

Το υπ' αριθμόν 444 φύλλο της εφημερίδας με τον νέο τίτλο «Νέα Ημέρα» που εδόθη όταν τη διεύθυνση ανέλαβε, το 1866, ο Αναστάσιος Βυζάντιος. Ας σημειωθεί ότι η εφημερίδα μεταφέρθη, το 1912, στην Αθήνα με τίτλο «Νέα Ημέρα της Τεργέστης».

Ο Διονύσιος Θερειανός (1834-1897) λόγιος και δημοσιογράφος στις εφημερίδες «Κλειώ» και «Νέα Ημέρα» της Τεργέστης. Εγινε γνωστός κυρίως από το τρίτομο έργο του «Αδαμάντιος Κοραής».

Ο Κεφαλονίτης Θεαγένης Λιβαδάς (1827-1903) καθηγητής της Ελληνικής Σχολής Τεργέστης. Εκδότης της εφημερίδας «Κλειώ» (1861). Επίσης στενός συνεργάτης της εφημερίδας «Νέα Ημέρα».

Το ονομαστό Caffe Greco της Τεργέστης.

Συνέχεια από την 23η σελίδα

Ωστόσο ο Λειβαδίτης δεν παραιτήθηκε από τις προσπάθειές του. Επιχειρεί το Μάρτιο του 1859 να επανεκδώσει την εφημερίδα του (με τίτλο «La Ciarla giornale non politico illustraco»).

Ήταν μια εφημερίδα κυρίως φιλολογική με καλλιτεχνικές ειδήσεις και πλούσια εικονογράφηση, με άρθρα φιλελεύθερα που κέντριζαν το ενδιαφέρον και που έδειχναν όχι μόνο την πολιτική τοποθέτηση αλλά και τις πολιτικές προθέσεις του εκδότη. Όπως ήταν επόμενο, αυτή τη φορά η εφημερίδα έκλεισε οριστικά τον Απρίλιο του 1859 (τελευταίο φύλλο 7/23 Απριλίου).

Ο Λειβαδίτης αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Τεργέστη, όπως είχε κάνει προηγουμένως ο στενός συνεργάτης του στην έκδοση της «Ciarla» Leone Fortis, πιεζόμενος από την αστυνομία.

Η ελληνική δημοσιογραφία στην Τεργέστη απέβλεπε στην ενημέρωση ενός ευρύτατου κοινού όπου υπήρχαν ελληνικές εστίες,

τόσο στη δύση, όσο και στην ανατολή. Το πλήθος των συνεργατών, το μεγάλο μεταφραστικό έργο, ο μεγάλος αριθμός των ανταποκριτών εξασφάλισαν στα δημοσιογραφικά όργανα, την «Ημέρα», την «Νέα Ημέρα», την «Κλειώ», τον «Εμπορικό Ταχυδρόμο», τη μεγαλύτερη δυνατή εμβέλεια. Αμεσες όσο και καθοριστικές ήταν οι επιδράσεις τους στον τύπο του ελλαδικού κέντρου.

Ετσι η επικοινωνία λειτούργησε στην περιοχή αυτή, όχι τόσο ως επαγγελματική ενασχόληση, όσο κυρίως ως κοινωνική υποχρέωση, ως προβολή των εθνικών δικαιών, ως ακριβής ενημέρωση και ελεύθερη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Ο τύπος της Τεργέστης για μισό αιώνα, όσο έζησε, σεβάστηκε ένα από τα σημαντικότερα δικαιώματα του πολίτη.

Σημείωση «Επτά Ημερών»: Απόσπασμα από το άρθρο Apostolos Papaioannu, *Un importante centro di cultura ellenica, La biblioteca e le vicende del giornalismo greco a Trieste*, τόμος «Il Nuovo Giorno, La Comunità Greco-orientale di Trieste: Storia e patrimonio artistico - culturale», Udine 1982, σ.σ. 50-62).

Αριστερά: Προσωπογραφία του Ιωάννη Σκαρμαγκά (1872-1960). Εκτός από τις επιχειρηματικές του δραστηριότητες, ασχολήθηκε με τη συλλογή έργων τέχνης η οποία κατέληξε στη δημιουργία μουσείου. Δεξιά: Προσωπογραφία του Αντωνίου του Δημητρίου.

Τα τρία ελληνικά μουσεία

Περιλαμβάνουν αξιόλογα έργα τέχνης, ζωγραφικούς πίνακες, χάρτες, χειρόγραφα και γλυπτά

Το Απόστολου Παπαϊωάννου

Ιστορικού, αναπλ. καθηγητή
στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η ΝΟΜΙΚΗ αντίληψη της κοινωνικής πρόνοιας, της αλληλεγγύης και της συμμετοχής του πολίτη στα αγαθά της τέχνης και του πολιτισμού εμφανίστηκε στην Ευρώπη των νεότερων χρόνων. Απόψεις σχετικές με την οικονομική, την πολιτιστική και την κοινωνική αλληλεγγύη, συναντά κανείς για πρώτη φορά στη νομοθεσία της επαναστατημένης Γαλλίας. Τις ιδέες αυτές μετέφερε αργότερα ο Ναπολέων στην κατεχόμενη Ευρώπη. Αλλά η νομοθετική ρύθμιση, η οποία ως σήμερα έχει τη σημασία της, έγινε στην Ιταλία από τον Crispi το 1890. Στον νόμο αυτό καθορίζονταν οι σκοποί όλων των ιδρυμάτων κοινής ωφέλειας.

Στη νομοθεσία αυτή περιλαμβάνονται οι δωρεές και τα κληροδοτήματα γνωστών διακεκριμένων Ελλήνων. Αυτοί, ο καθένας για διαφορετικούς λόγους, διέθεσαν μέρος ή το

σύνολο της περιουσίας τους στην τοπική κοινωνία, όπως αυτή εκφραζόταν από επίσημους αυτόνομους φορείς.

Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Ζακυνθινού λόγιου και δημοσιογράφου Διονύσιου Θερειανού (1834 - 1897) ο οποίος με διαθήκη είχε προσφέρει τη μεγάλη βιβλιοθήκη του στην Biblioteca Civica της Τεργέστης.

Μεγάλες δωρεές

Η ελληνική κοινότητα με την πάροδο των χρόνων δεχόταν δωρεές αξιόλογων όσο και πολύτιμων έργων τέχνης, κυρίως ζωγραφικών πινάκων. Τα αντικείμενα αυτά αποτελέσαν το μουσείο της κοινότητας, το οποίο συνεχώς εμπλουτιζόταν και λειτουργεί μέχρι σήμερα. Έχουν διασωθεί και φυλάσσονται τα πορτρέτα επιφανών μελών της ελληνικής κοινότητας της Τεργέστης. Πρόκειται για συνθέσεις γνωστών, Ιταλών κυρίως, καλλιτεχνών. Σε ειδική αίθουσα, που

έχει διαμορφωθεί σε μουσείο, του ιστορικού κτιρίου της κοινότητας και σε περίοπτη θέση έχουν αναρτηθεί τα πορτρέτα του Αμβρόσιου Ράλλη, του Αλέξανδρου Μανούση, του Κωνσταντίνου Χατζηκώστα, του Παύλου Ράλλη και του Γεωργίου Αφεντούλη. Στις αρχές του αιώνα έχει φιλοτεχνηθεί επίσης η προσωπογραφία του Ιωάννη Οικονόμου. Εντύπωση προκαλούν η ελαιογραφία της Μαγδαληνής, που φιλοτέχνησε ο Βενετός ζωγράφος Natalo Scianopi και ο μεγάλος ιστορικός πίνακας επίσης ελαιογραφία, της δολοφονίας του Καποδίστρια που συνέθεσε ο γνωστός Ζακυνθινός ζωγράφος Διονύσιος Τσώκος. Έχουν δωρηθεί και διασωθεί αρκετοί ζωγραφικοί πίνακες με θρησκευτικό περιεχόμενο.

Η ύπαρξη των καλλιτεχνικών αυτών έργων από το ένα μέρος αποτελεί συμβολή στη γνώση της ιστορικής διαδρομής της κοινότητας και από την άλλη μεριά μπορεί να θεωρηθεί χαρακτηριστικό καλλιτεχνικών και άλλων τάσεων όπως αυτές εμφα-

νίστηκαν την εποχή που εξετάζουμε. Μαζί δηλαδή με τα έργα αυτά κληροδοτήθηκαν και οι αρχές που ήταν σύμφωνες με την ιδεολογία της Κοινότητας και που επιβεβαίωναν την αισθητική αντίληψη της εποχής.

Άλλη σημασία είχε και άλλες ανάγκες επρόκειτο να καλύψει η ίδρυση του Μουσείου του Ιωάννη Σκαρμαγκά (1872-1960). Οι οικογένειες Σκαρμαγκά κατάγονταν από τη Χίο, και είχαν επιδείξει ιδιαίτερες ικανότητες στη διαχείριση επιχειρησιακών υποθέσεων. Οι δραστηριότητες τους γεωγραφικά εντοπίζονται στην Αυστροουγγαρία και στη Ρωσία. Στα μέσα περίπου του 19ου αι. ένας κλάδος του Σκαρμαγκά εγκαθίσταται στην Τεργέστη εισέρχεται στον κύκλο των ευγενών της Αυστρίας και αποκτά τον τίτλο του Altomante.

Πολυσχιδής δράση

Από τον κλάδο αυτό γεννήθηκε το 1872 ο Ιωάννης Σκαρμαγκάς

Συνέχεια στην 26η σελίδα

Συνέχεια από την 25η σελίδα

που έδωσε νέα πνοή στις επιχειρησιακές δραστηριότητες της οικογένειας και έγινε γνωστός για την πολιτική, την πολιτιστική και γενικότερα την κοινωνική του δράση. Από το 1892 ανέλαβε την ευθύνη των επιχειρήσεων (Ditta Giovanni Scaramanga), ενώ ταυτόχρονα δεν έπαψε να δείχνει πραγματικό ενδιαφέρον για τα κοινά.

Ο Ι. Σκαρμαγκάς έζησε σε εποχή ουσιαστικών μεταβολών που συνετέλεσαν όχι μόνο στην πόλη που διέμενε, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή που διασταυρώνονταν τα επιχειρησιακά του συμφέροντα.

Ελαβε ενεργό μέρος στην πολιτική ζωή και το 1905 εκλέχτηκε βουλευτής του Εθνικού Φιλελεύθερου Κόμματος. Υποχρεώθηκε όμως να περιορίσει την πολιτική του δραστηριότητα, εξαιτίας των επιχειρησιακών του ενασχολήσεων. Διετέλεσε πρόεδρος από το 1914 του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου.

Μετά τη λήξη του πρώτου πολέμου ο Ι. Σ. εκπροσώπησε πολλές φορές την ιταλική κυβέρνηση σε οικονομικά θέματα. Διηύθυνε επίσης πολλές εταιρίες και επιχειρήσεις και διετέλεσε πρόεδρος της Εμπορικής Τράπεζας της Τεργέστης.

Από την άλλη μεριά είχε πολύ γρήγορα φανερώσει τα πνευματικά του ενδιαφέροντα που έβρισκαν διέξοδο μέσα από τις εκδηλώσεις της Φιλολογικής Εταιρείας «Miperna», της οποίας υπήρξε μέλος ως το τέλος της ζωής του.

Τα ειδικά ενδιαφέροντά του για τη διάσωση και τη διατήρηση μουσειακών αντικειμένων, έργων τέχνης και πολιτισμού, βρήκαν ποικίλες διεξόδους. Με επιτυχία κατήυθυνε ως πρόεδρος τις εργασίες της Επιτροπείας του Δημοτικού Μουσείου Revoltella και παράλληλα συμμετείχε στο Συμβούλιο της

Το Μέγαρο Besenghi degli Ughi. Έργο (λάδι, 1929) του Καίσαρα Σοφιανόπουλου.

Δημοτικής Βιβλιοθήκης της Τεργέστης.

Στην κυριολεξία, όμως τον απορρόφησε το Φιλανθρωπικό Ίδρυμα Θηλέων που είχε ιδρυθεί από τον προπάππο του. Το Ίδρυμα αυτό ονομάστηκε «Pia Fondazione Giovenni Scaramanga». Ο Ι.Σ. από πολύ νωρίς άρχισε να συγκεντρώνει παλαιά αντικείμενα, πολύτιμα έργα τέχνης και γενικά ό,τι σχετιζόταν με την ιστορία της Τεργέστης. Η συλλογή του έγινε γρήγορα γνωστή καθώς συνεχώς εμπλουτιζόταν και η «Fondazione» μετατράπηκε α-

πό τα πράγματα σε μουσείο που διατηρείται ως σήμερα.

Εύρυθμη ταξινόμηση

Πληροφοριακά αναφέρουμε ότι η συλλογή περιέχει αντικείμενα καθημερινής ζωής της Τεργέστης από το 1700 και τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αι. Την ταξινόμηση και καταλογογράφηση της πολύτιμης συλλογής είχε αναλάβει ο γνωστός παλαιογράφος, ιστορικός και βιβλιοθηκονόμος Camilo de Franceschi. Χώρισε τα σπάνια ευρή-

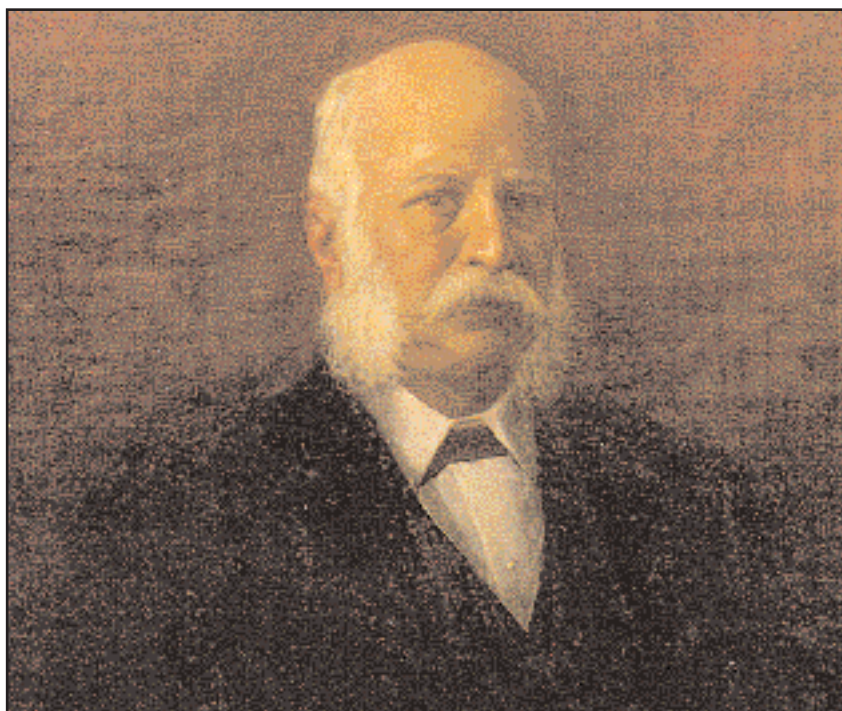
ματα σε κατηγορίες, γεγονός που καθιστά εύκολη την προσέγγιση και την τυχόν μελέτη τους από τους ενδιαφερομένους. Η συλλογή ανάμεσα σε άλλα, περιέχει χειρόγραφα, γεωγραφικούς χάρτες, κυρίως της Τεργέστης και της περιοχής, γκραβούρες, σπάνια βιβλία, άγνωστα περιοδικά και εφημερίδες, αυθεντικά διατάγματα μονόφυλλα και δίφυλλα και γαμήλιες εκδόσεις, οι οποίες έχουν ειδικό ενδιαφέρον για τον ερευνητή, ιστορικό και φιλόλογο.

Το Μουσείο Σκαρμαγκά διευθύνεται από ειδική Επιτροπή του Δήμου Τεργέστης. Σε αυτή μετέχει ως αντιπρόσωπος μέλος του Συμβουλίου της Ελληνικής Κοινότητας της Τεργέστης. Το μέλος αυτό ορίζεται από το Συμβούλιο της Κοινότητας.

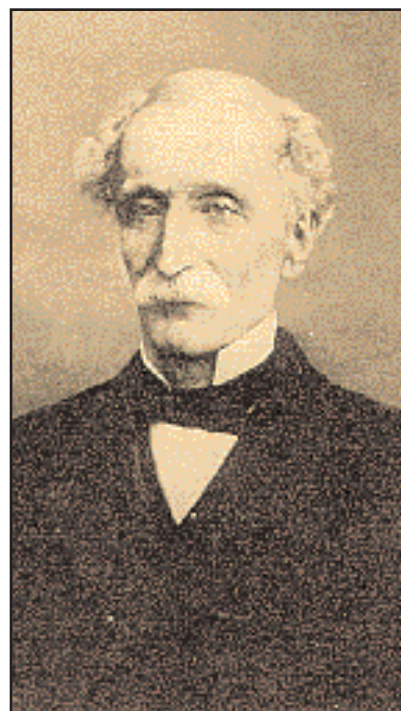
Το προσωπικό πάθος του Σωκράτη Σταυρόπουλου για την τέχνη και τον πολιτισμό οδήγησε στη συγκρότηση μιας άλλης μεγάλης συλλογής, που και αυτή στη συνέχεια έλαβε τις διαστάσεις απαιτητικού μουσείου, που στεγάζεται σήμερα στη via Imbriani.

Ο Σ. Σταυρόπουλος γεννήθηκε στην Τεργέστη το 1882 από πατέρα Πατρινό και μητέρα Τριεστίνα. Σπούδασε οικονομικά στη Βιέννη και άρχισε να δημοσιεύει άρθρα και μελέτες σε περιοδικά και εφημερίδες της Τεργέστης. Ο Σ.Σ. μετέφερε τα επιχειρησιακά του ενδιαφέροντα στη Βουδαπέστη, που ίδρυσε εταιρία παραγωγής χάρτου, την οποία διατήρησε ως το 1945, χρόνος κατάληψης της πόλης από τους Ρώσους. Από τις αρχές του αιώνα άρχισε να συγκεντρώνει πολύτιμα βιβλία και αντικείμενα τέχνης.

Η συλλογή του έγινε γρήγορα

Ο Γεώργιος Αφεντούλης. Προσωπογραφία άγνωστου ζωγράφου. (Μουσείο της Ελληνικής Κοινότητας)

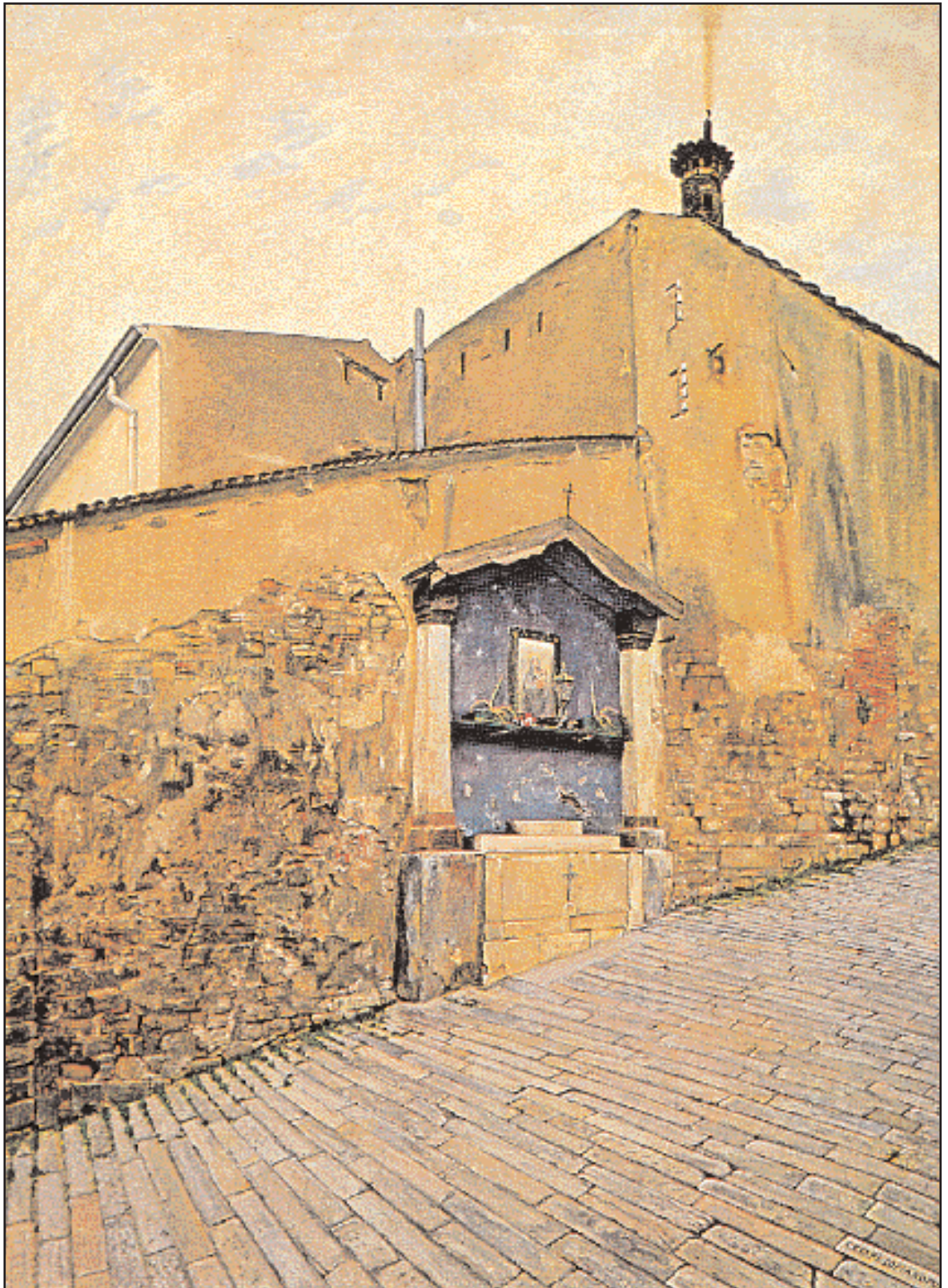
Πορτρέτο του Αμβρόσιου Ράλλη στο Μουσείο της Ελληνικής Κοινότητας.

Ασημένιο δισκοπότηρο. Έχει κατασκευασθεί πιθανόν στην Τεργέστη στις αρχές του 19ου αιώνα. (Μουσείο Ελληνικής Κοινότητας).

Αυτοπροσωπογραφία του Ελληνοϊταλού ζωγράφου Νικολάου Σπόντζα, το έργο του οποίου χαρακτηρίζει ένας γνήσιος ιμπρεσιονισμός.

Έργο του Καίσαρα Σοφιανόπουλου, *L' Altareto*, λάδι, 1939.

γνωστή όχι μόνον στον ευρύ κύκλο των φίλων του και των φιλότεχνων, αλλά και από τις δωρεές του σε μουσεία της Τεργέστης. Ο Δήμος της πόλης επέδειξε αμέσως ενδιαφέρον για τη διάσωση και τη διάρκεια της συλλογής, πράγμα που έγινε το 1952. Έτσι δημιουργήθηκε το μουσείο Σταυρόπουλου (Collezione) που περιλαμβάνει ζωγραφικούς πίνακες, γλυπτά και σχέδια Ευρωπαίων καλλιτεχνών, κυρίως Ουγγαρέζων, του αιώνα μας. Έχει διασωθεί πλούσιο αρχείο εγγράφων, αλληλογραφίας καλλιτεχνών και φωτογραφίας.

Σπάνια βιβλία, κριτικά σημειώματα και άλλες χειρόγραφες μαρτυρίες για τη σύγχρονη τέχνη υπάρχουν στη βίβλα του στο Grighano που με τη διαθήκη που σύνταξε το 1960 άφησε στο Δήμο Τεργέστης. Εξάλλου ως το τέ-

λος της ζωής του δεν έπαψε να εμπλουτίζει και να διευρύνει τη συλλογή του κυρίως με έργα τέχνης μεγάλης αξίας. Απεβίωσε στην Τεργέστη τον Οκτώβριο του 1960 με την ικανοποίηση ότι οι επιλογές του βρήκαν ανταπόκριση από την πόλη στην οποία εγκαταστάθηκε, ότι εξασφάλισε τη διάρκεια της συλλογής του και ότι η όλη προσφορά του μπορεί να συντελέσει στην ενίσχυση της τέχνης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στις συλλογές ή στα μουσεία που αναφέρθηκαν υπάρχουν έργα γνωστών Ελλήνων και Ελληνοϊταλών καλλιτεχνών που έζησαν και διακρίθηκαν στην παροικία και στην πόλη της Τεργέστης. Επισημαίνουμε το πολυσήμαντο έργο του ζωγράφου και ποιητή Καίσαρα Σοφιανόπουλου (1889-1968), το οποίο γνώρισε πολλές διακρίσεις.

Με την παρουσία του στην Biennale της Βενετίας το 1924 το έργο του αναγνωρίστηκε και η φήμη του διαδόθηκε πολύ γρήγορα.

Πολυσυζητημένο είναι επίσης και το ζωγραφικό έργο ενός άλλου μεγάλου καλλιτέχνη του Νικόλαου Sronza γεννημένου στην Κέρκυρα το 1914. Όπως και ο Σοφιανόπουλος το ίδιο και ο Sronza ασχολήθηκε τόσο με τις τέχνες, όσο και με τα γράμματα. Το έργο του έγινε γρήγορα αντικείμενο θετικής κριτικής και υπογραμμίστηκε ο γνήσιος ιμπρεσιονισμός του και η μεγάλη ικανότητα του καλλιτέχνη στη σύνθεση των ελαιογραφιών και των σχεδίων.

Πηγές:

1. Giuseppe Caprin, *I nostri nonni*, Trieste 1888.
2. Τον ίδιον, *Tempi andati*, Trieste 1891.

3. Τόμος «*Arte e Pieta, I patrimoni culturali delle opere pie*» (Catalogo della Mostra), Bologna 1980.

4. Τόμος «*Il Nuovo Giorno, La Comunita Greco-Orientale di Trieste: Storia e patrimonio artistico-culturale*», Udine 1982.

5. Cesare Pagnini, *Giovanni Scaramanga di Altomonte*, Trieste (χ.χ.).

6. Adriano Dugulin, *Uno straordinario mecenate: Socrato Stavropulos*, Trieste (ανάτυπο, χ.χ.).

7. Franco Firmani, Sergio Moles (επιμ.) *Catalogo della Galleria d' arte moderna del Civico Museo Revoltella*, Trieste 1970.

8. Claudio Martelli, *Artisti triestini contemporanei*, Trieste 1973.

Στον πανομοιολογώτατο Αρχιμανδρίτη του Ιερού Ναού San Nicolo της Ελληνορθόδοξης Κοινότητας της Τεργέστης κ. Τιμόθεο Ελευθερίου εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες, γιατί έθεσε στη διάθεσή μου απόστολο σε μένα υλικό σχετικό με την πολιτιστική ζωή της Τεργέστης.

Οι Έλληνες και ο Τζέιμς Τζόις

Η Τεργέστη και οι άνθρωποι της ελληνικής παροικίας επέδρασαν στο έργο του Ιρλανδού συγγραφέα

Του **Αρη Μαραγκόπουλου**

Συγγραφέα - Ιστορικού Τέχνης

ΟΤΑΝ μελετάμε τη ζωή του Τζόις πρέπει να έχουμε ξεκάθαρο πως ζωή και έργο σ' αυτόν τον άνθρωπο απάρτιζαν μια αεχώριστη ζωική ενέργεια. Η ζωή του, οι πράξεις του, προεκτείνονταν, όχι μεταφορικά, αλλά πολύ συγκεκριμένα στο έργο του και εκείνο με τη σειρά του, δια του λόγου, επανερχόταν πραγματώνοντας την Επιθυμία του Δημιουργού του. Ίσως μέσα από αυτό το πρίσμα να μπορέσουμε να καταλάβουμε τη σημασία που έπαιξε η Τεργέστη αφενός, αλλά και το ελληνικό της στοιχείο αφετέρου, στο έργο του μεγάλου Ιρλανδού.

Η Τεργέστη υπήρξε για τον Τζόις ο τόπος της γνώσης: ο τόπος της χαμένης αθωότητας αλλά και της ανεκπλήρωτης επιθυμίας. Κεντρικό στοιχείο αυτού του τόπου είναι η λανθάνουσα εθνικότητα.

Στην παλιά ιταλική πόλη με το έντονο εθνικιστικό στοιχείο των irredantista και του Γκαριμπάλδι, πέφτει βαριά η σκιά της αυστριακής κατοχής, ενώ παράλληλα ακμάζουν οι ελληνικές και οι εβραϊκές μειονότητες. (Το Δουβλίνο με το έντονο εθνικιστικό στοιχείο των Sinnfeiners ζούσε επίσης υπό την σκιά της Αγγλικής Αυτοκρατορίας).

Η Τεργέστη είναι ακόμα το τοπίο που με τους λόφους, τον ήλιο, τα καΐκια, τα πεύκα και τη θάλασσα, με μικρή υπέρβαση μπορεί να αποτελέσει τόπο αρχαίο, ελληνικό, για την κατανόηση της Οδύσσειας κατά τον τρόπο του Γκαίτε που από τη Νεάπολη της Ιταλίας αναφώνησε: τώρα μόλις η Οδύσσεια είναι για μένα ζωντανή λέξη.

Η Τεργέστη, όπου ο Τζόις αποκότα τα δυο του παιδιά και πασχίζει

Ο Τζέιμς Τζόις σε σκίτσο του Hendrik Ryckema. Μιλώντας κάποτε ο Ιρλανδός συγγραφέας για την Οδύσσεια θα ομολογήσει: «Σχεδόν φοβάμαι ν' αγγίξω αυτή την ιστορία, τόσο καταπιεστικά αφόρητη είναι η ομορφιά». (Μετάφραση: Μαντώ Αραβαντινού).

να ζήσει την οικογένειά του, αποτελεί για τον Οδυσσέα Τζόις ό,τι και για τους Οδυσσείες Έλληνες κατοίκους της: ανομολόγητη Πατρίδα. Δεν είναι τυχαίο που στην οικογένειά του ακόμα και αργότερα,

στο Παρίσι, η κυρίαρχη γλώσσα θα είναι τα Τριεστίνικα.

Οι Έλληνες φίλοι

Σ' αυτόν τον πολύσημο τόπο ο Τζόις θα βρει ό,τι χρειάζεται για να ζήσει, δηλαδή για να γράψει. Εξήσε στην Τεργέστη (με μικρά διαλείμματα) από το 1905 ως το 1915 και ύστερα ένα ακόμα χρόνο στα 1919, πριν φύγει οριστικά για το Παρίσι. Στα 1905 θα εκδώσει τη συλλογή ποιημάτων του Μουσική Δωματίου, μέχρι το 1907 θα ολοκληρώσει εδώ τη συλλογή διηγημάτων του, τους Δουβλινέζους, στα 1914 τελειώνει το Πορτρέτο του Καλλιτέχνη ως Νεαρού Ανδρός και στα 1915 το θεατρικό του Εξόριστοι. Ολος αυτός ο δημιουργικός οργανισμός θεμελιώνει την οντότητά του στην σκληρή απώλεια: της νεότητας, της πατρίδας, του έρωτα.

Η Τεργέστη τον οδηγεί βαθμιαία από την απώλεια στην ωριμότητα. Του επιτρέπει να κάνει ένα μεγάλο ταξίδι γύρω από τον εαυτό του και τη ζωή, το ίδιο ταξίδι που περιγρά-

φει για τον ήρωά του στον Ulysses. Η ένδεια των μίζερων ενοικιασμένων διαμερισμάτων τον φέρνει σε συνάφεια με το λαϊκό στοιχείο, αναγκαίο εισιτήριο για να εισχωρήσει σ' έναν κόσμο ριζικά διαφορετικό από εκείνον των νεαρών διανοουμένων που γνώριζε: τον κόσμο του Κου Μπλουμ.

Ο Κερκυραίος Νικόλας Σάντας οπωροπώλης της γειτονιάς, αγράμματος Έλληνας, θα είναι μόνιμος δανειστής του αλλά και σύντροφος τις ώρες του πιστού. Ο Τζόις γνώρισε κάμποσους σαν κι αυτόν όπως ομολογεί σε γράμμα του στον αδελφό του Σανίσλαο: Συχνάζω στα καφενεία της Citta Vecchia, εκεί συναντάω εργάτες και Έλληνες που είναι γκαρσόνια, κουβεντιάζω μαζί τους και τα πίνουμε. Η ιστορία με τον ναύτη Μέρφυ και τον Έλληνα φίλο του της Τεργέστης Αντόνιο (Ulysses, 16ο κεφάλαιο) απηχεί αυτό το κλίμα.

Τα μαθήματα αγγλικών ύστερα, πρώτα στη σχολή Μπέρλιτζ και αργότερα στην Εμπορική Σχολή της Τεργέστης, φέρνουν τον Τζόις σε επαφή με ένα άλλο ελληνικό στοιχείο, τις ισχυρές οικονομικά οικογένειες: τον Κόντε Σορντίνα, τους Ράλληδες, τους Σκαρμαγκακά, τους Εκόνομο και τα παιδιά τους, καθώς και οι ίδιοι, υπήρξαν όλοι μαθητές του.

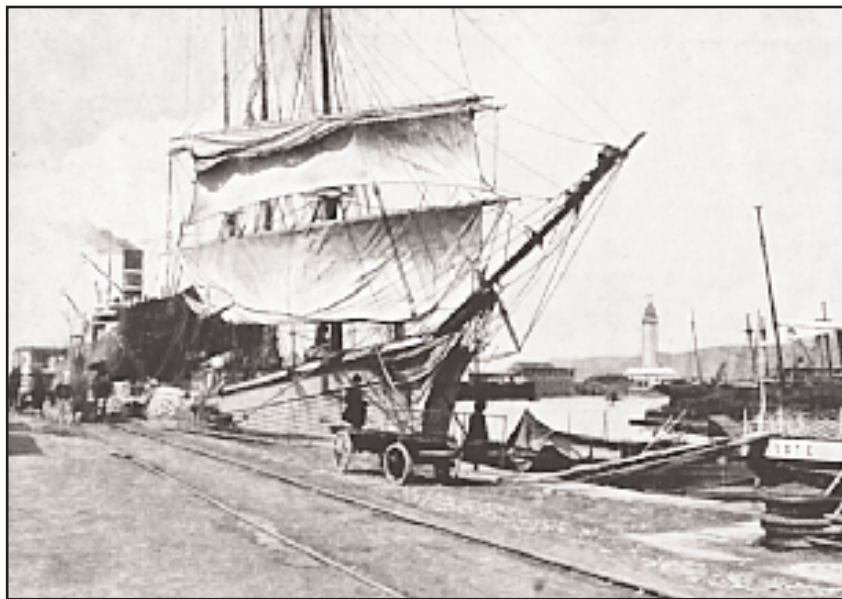
Η συνάντηση μαζί τους υπήρξε καθοριστική. Τα ονόματά τους ιδιαίτερα του Κόντε Σορντίνα και του βαρώνου Αμβρόσιου Ράλλη έρχονται ξανά και ξανά στα γράμματά του ενώ κάποιες μεταμορφώσεις του κυρίου Μπλουμ στο επεισόδιο της Κίρκας, πιθανόν να οφείλονται στον πληθωρικό εξουσιαστικό χαρακτήρα του πανίσχυρου irredentista Σορντίνα.

Το βέβαιο είναι πάντως ότι στο πρόσωπο αυτών των Ελλήνων προστατών, ο Στήβεν - Τζόις αισθάνεται για πρώτη φορά στη ζωή του μια ασφάλεια αντίστοιχη εκείνης που περιγράφεται στο τέλος του Ulysses για τον νεαρό Στήβεν Δαίδαλο: την ασφάλεια του νεαρού που ένας πατέρας της Τύχης τον πείθει πως μπορεί να στηριχθεί στα πόδια του.

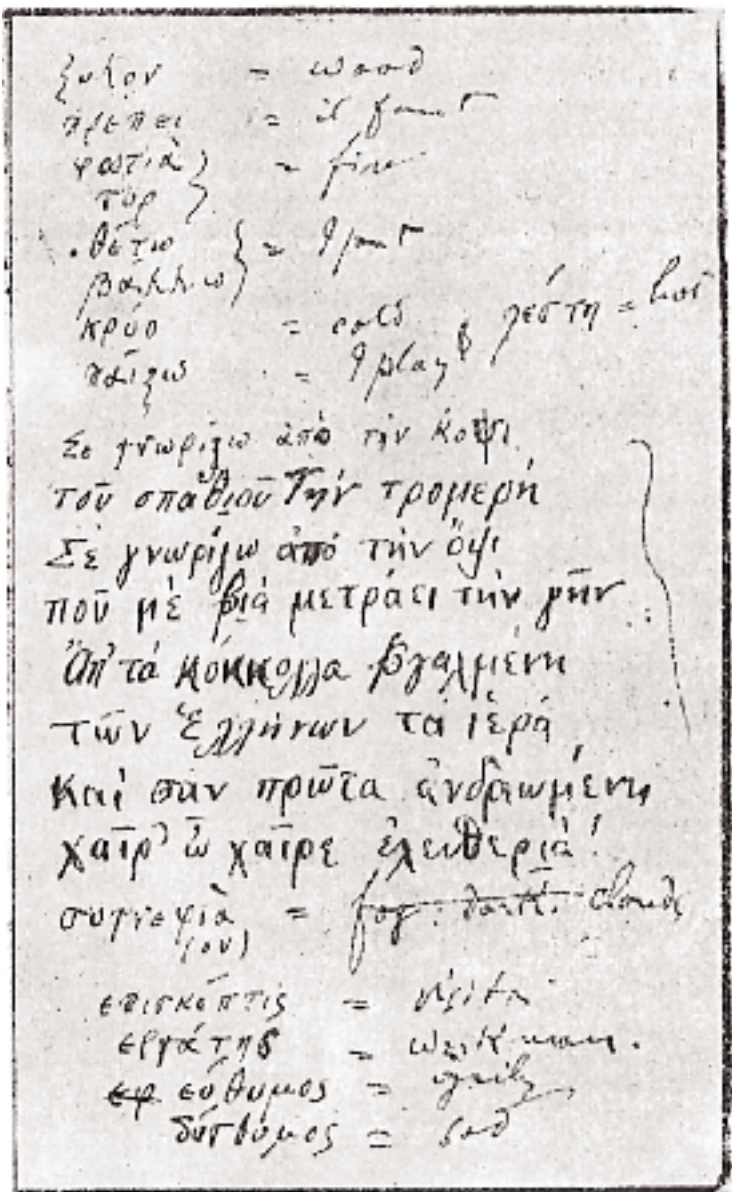
Αίσθηση νόστου

Είναι πολύ πιθανό πως στην Τεργέστη ο Τζόις διδάχθηκε τα πρώτα του ελληνικά: σύχναζε στα αρχοντικά των Ελλήνων και παρακολουθούσε κάθε Κυριακή την ορθόδοξη λειτουργία στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου.

Ανάμεσα στους άσημους θαμώνες των καπηλειών και στον κύκλο του κόμη Σορντίνα (προέδρου του

Τεργέστη. Η ακτή Ναčαριο Σάουρο. (Φωτ.: Συλλογή Αρη Μαραγκόπουλου).

Χειρόγραφο του Τζόις από ένα «Τετράδιο αντιγραφής» του στο οποίο γράφει στα ελληνικά, τους πρώτους στίχους του Εθνικού μας Ύμνου. Μία ακόμη απόδειξη της έφεσής του στην ελληνική γλώσσα και της αγάπης του στους Έλληνες. (Φωτ.: «Τα Ελληνικά» του Τζέιμς Τζόις της Μαντώσ Αραβαντινού, Εκδ. Ερμής).

Ο Τζόις το 1912 στην Τεργέστη, 30 ετών. Εκεί ακούει τα πρώτα ελληνικά. Αρχίζει να συναναστρέφεται με Ρωμιούς, κουβεντιάζει και πίνει μαζί τους. Αυτοί οι ναυαγισμένοι Οδυσσείς, όπως ο Νικόλαος Σάντας, είναι το πρώτο υλικό για τον «Οδυσσέα» που θα έρθει αργότερα.

ιππόδρομου, διευθυντή της Οπερας και των Ταχυδρομείων) ο Τζόις διατρέχει μία θεαματική διαδρομή αντίστοιχη εκείνης των ηρώων του στον Ulysses. Δεν είναι τυχαίο ότι στην Τεργέστη άρχισε τη συγγραφή αυτού του ώριμου έργου.

Στο μοναδικό έργο του Τζόις που έχει σαν σκηνικό την Τεργέστη, τον Τζιάκομο Τζόις, όλα τα παραπάνω στοιχεία της λανθάνουσας εθνικότητας, της διαδρομής από το λαϊκό στο αριστοκρατικό (το κείμενο αναφέρει ρητά το όνομα του Ράλλη) της αυτοεξορίας και της διασποράς, της Οδύσσειας γύρω από τον εαυτό, του τοπίου ως συμβολικού χώρου (όλα στοιχεία δεμένα με τον ελληνικό περίγυρο της Τεργέστης) συμπυκνώνονται σε ένα αριστουργηματικό κείμενο Επιθυμίας και Νόστου, αντίστοιχου της ομηρικής συνάντησης της Ναυσικάς με τον Οδυσσέα.

Ο πόλεμος υποχρεώνει τον Τζόις να ζητήσει καταφύγιο στη Ζυρίχη στα 1915. Έλληνες θα μεσολαβήσουν πάλι στους Αυστριακούς για να μπορέσει να φύγει: ο κόμης Σορντίνια και ο βαρώνος Ράλλης.

Το μεγάλο κανάλι και στο βάθος η Εκκλησία του Αγίου Αντωνίου του Θαυματουργού. (Φωτ.: Συλλογή Αρη Μαραγκόπουλου).

Ο χαρακτήρας της πόλης

Το επιχειρηματικό πνεύμα των Τριεστών δεν τους εμπόδισε να αναπτύξουν αξιολύμια πνευματική ζωή

Έργο του Νίκου Σπόντζα: Αραξοβόλι II, Grado.

Των **Αντζελο Αρα - Κλαούντιο Μαγκρίς**

Συγγραφέων (1)

«Σ «αφαιρετική και σχεδιασμένη πόλη», όπως είπε κάποτε ο Ντοστογιέφκι για την Πετρούπολη (αναπτυσσόμενη κατά τον ίδιο τρόπο με μια κυβερνητική απόφαση και όχι μέσα από μια οργανική διαδικασία εξέλιξης), η Τεργέστη ήταν και είναι πλούσια σε αντιθέσεις και βέβαια ζήτησε προπάντων και αναζητά το λόγο της ύπαρξής της στις ίδιες επίσης αντιθέσεις και στην αδυναμία διάλυσής τους. Οι συγγραφείς που βίωσαν υπαρκτά την ετερογένεια της Τεργέστης, την πολλαπλότητα των στοιχείων της, που δεν συμπήχθηκαν σε μια ενότητα, περιγράφουν πώς αυτή η πόλη –όπως και ολόκληρη η Αψβουργική Μοναρχία στην οποία ανήκε– αποτελούσε ένα μοντέλο της ετερογένειας και της αντιφατικότητας ολόκληρου του σύγχρονου πολιτισμού, χωρίς ένα κεντρικό θεμέλιο και ένα ενιαίο σύστημα αξιών.

Ο Σβέβο(2) και ο Σάμπα ανάδειξαν την Τεργέστη σ' έναν σεισμολογικό σταθμό του πνευματικού σεισμού,

που ξεκίνησε για να συνταράξει τον κόσμο. Από την αστική πολιτεία *par excellence*, που η ιστορία της ήταν ουσιαστικά αυτή της ανόδου και παρακμής της μπουρζουαζίας, δημιουργήθηκε με το Σβέβο μια μεγάλη ποίηση της κρίσης του σύγχρονου ατόμου, μια ειρωνική και τραγική ποίηση, σε μεγάλο βαθμό διαυγής και ταυτόχρονα προσχηματική, που κρύβει πίσω από την αξιανάπητη επιφυλακτικότητα την χωρίς αυταπάτες οξύνοιά της.

Εμπορική ανάπτυξη

Η Τεργέστη υπήρξε μια πόλη που δεν παρέμεινε διόλου απαθής απέναντι στις πολιτισμικές αξίες, ακόμη κι αν αυτό υποστηρίζει ένας ορισμένος μύθος που μόνοι τους οι διανοούμενοι της Τεργέστης κληροδότησαν στην πολεμική ενάντια στην εικόνα μιας πόλης χωρίς παράδοση. Μέσω της διάδοσης της γλώσσας, της εκπαίδευσης και της κουλτούρας τους οι Ιταλοί, οι Σλοβένοι και οι Γερμανοί διαφυλάσσουν και σταθεροποιούν την παρουσία τους στην

Τεργέστη. Από την άλλη είναι βέβαια αδιαμφισβήτητο ότι ο κόσμος των καταστημάτων, της οικονομίας, των επιχειρήσεων και του εμπορίου σημάδεψε εντονότατα τη φυσιογνωμία και το χαρακτήρα της πόλης.

Η Τεργέστη κατέχει μια κεντρική θέση στο οικονομικό σύστημα της Μοναρχίας ως κύρια διόδος της Αυστρίας στην Αδριατική και προβολή της στη Μεσόγειο και το Λεβάντε, ως εμπορικό κέντρο (που η παράδοσή του σημάδεύει μόνιμα τη νοοτροπία μιας κοινωνίας και την ατμόσφαιρα μιας ολόκληρης πόλης, η οποία δεν θέλει να παραιτηθεί από την ιστορία και τους μύθους της) και αργότερα ως ανθηρό λιμάνι διαμετακομιστικού εμπορίου. Με την ανάπτυξη της μοντέρνας πόλης είναι στενά συνδεδεμένη, η ύπαρξη των μεγάλων ασφαλιστικών εταιριών, μιας από τις σημαντικότερες επωνοήσεις του ηγετικού στρώματος της Τεργέστης, που μέσω αυτών των εταιριών επιτελεί ένα ρόλο με μεγάλη επιρροή στον επιχειρηματικό κόσμο της Μεσευρώπης. Ανθούν οι εμπορικές και μεταφορικές επιχειρήσεις, κα-

θώς και οι ναυτιλιακές εταιρίες, από τις οποίες ασφαλώς οι τελευταίες και ιδιαίτερα το λιμάνι οφείλουν την άνθησή τους περισσότερο στην κεντρική κρατική εξουσία παρά στο επιχειρηματικό πνεύμα των Τριεστών.

Διπλή κουλτούρα

Από την ανακήρυξή της σε ελεύθερο λιμάνι, μια στιγμή που η αξία της δεν επιτρέπεται να υποτιμηθεί, η Τεργέστη οφείλει ένα σημαντικό μέρος της ευμάρειάς της στο ενδιαφέρον, που επέδειξε το κράτος στην ανάπτυξη της πόλης και την ώθηση που δόθηκε στην οικονομία του απ' αυτό. Εν συντομία: στο καθεστώς της προνομιακής πόλης. Το τέλος αυτού του καθεστώτος, με την προσαρμογή της πόλης δυο φορές στην Ιταλία, αποτελεί μια διόλου σημαντική πλευρά, αν κανείς αποζητά να κατανοήσει την ψυχολογική αντίδραση της απογοήτευσης και του αισθήματος της εγκατάλειψης, η οποία εξαπλώνεται στην Τεργέστη σε κάποιες φάσεις της νεώτερης ιστορίας.

Φωτογραφία του Ιταλο Σβέβο, το 1918.

Κοινότητες που ζουν στην Τεργέστη, όπως η ελληνική και η γερμανική μπόρεσαν να διασώσουν σε αξιοπρόσεκτο βαθμό την αρχική πολιτισμική τους κληρονομιά αφού δεν την αντιλήφθηκαν ως αντίθετη παρά ως συμπληρωματική στην ιταλική κουλτούρα και μέσα σ' αυτό το γοητευτικό μοντέλο δημιούργησαν όχι μόνο μια διγλωσσία αλλά επίσης και μια διπλή κουλτούρα. Αντίθετα στη σλοβενική κοινότητα κυριαρχεί η πεποίθηση, ότι η ιδιαίτερη γλωσσική και πολιτισμική ταυτότητα μπορεί να διασωθεί μόνο μέσα από τη διαφύλαξη της εθνικής ταυτότητας. Διαφορετικά μένει ανοικτός απέναντι στην κοινωνική και πολιτισμική ιταλική πίεση μόνο ο δρόμος της αφομοίωσης. Οι αναμνήσεις της παιδικής ηλικίας του Lavo Cermetly περιγράφουν με μεγάλη διεισδυτικότητα τις μεγάλες δυσχέρειες μιας σλοβενικής οικογένειας, που ζούσε στο κέντρο της Τεργέστης, να θωρακίσει τη σλοβενική της ταυτότητα και αργότερα να την αναπτύξει περαιτέρω μέσα από έναν επίπονο εκπαιδευτικό δρόμο.

Σημειώσεις:

- 1) Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα από το έργο τους «Triest. Eine literarische Hauptstadt in Mitteleuropa», Μόναχο, Carl Hanser Verlag 1987.
- 2) Ο Ιταλο Σβέβο (1861-1928), γεννημένος στην Τεργέστη, είναι από τις σημαντικότερες μορφές της νέας ιταλικής λογοτεχνίας και κατ' επέκταση της ευρωπαϊκής. Για χρόνια έμεινε στην αφάνεια. Η γνωριμία του με τον Τζόις, το 1906 στην Τεργέστη, στάθηκε καθοριστική. Η απλή γνωριμία μετετράπη σε εκτίμηση και θεομή φιλία. Τον μέχρι τότε αγνοημένο Σβέβο, προβάλλει πρώτος στη Γαλλία ο Τζόις και έτσι ανοίγει ο δρόμος της αναγνώρισης. Σημαντικότερα έργα του, μεταφρασμένα στα ελληνικά, είναι: «Το γέραςμα» («Νεφέλη»), «Η συνείδηση του Ζήνωνα» («Εξάντας») και το θεατρικό έργο «Ένας σύζυγος» που ανέβηκε στο «Απλό Θέατρο».

Ευχαριστούμε θερμά τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ιστορικό κ. Απόστολο Παλαϊωάννου, για το φωτογραφικό υλικό που μας διέθεσε, καθώς και τη γενικότερη συνδρομή του στην πραγματοποίηση αυτού του αφιερώματος.

Αποψη της παλαιάς πόλης. Διακρίνεται το καμπαναριό της εκκλησίας του Σαν Αντόνιο.